

Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií

Bakalářská práce

Praha 2023

Monika Mašatová

Univerzita Karlova

Fakulta humanitních studií

Monika Mašatová

**Základní vojenská služba a její reflexe ze
strany vojáků a blízkého okolí**

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Jana Wohlmuth Markupová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci na téma *Základní vojenská služba a její reflexe ze strany vojáků a blízkého okolí* vypracovala samostatně s využitím literatury a pramenů, které zmiňuji v seznamu.

Práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

.....

Monika Mašatová

Poděkování

V první řadě bych chtěla poděkovat vedoucí mé bakalářské práce, Mgr. Janě Wohlmuth Markupové, která se mnou nejen pravidelně konzultovala celý proces psaní bakalářské práce, ale také jsem se díky předmětu *Orálně-historická metoda ve výzkumné teorii a praxi*, který vyučovala, našla v celém konceptu metody orální historie a rozhodla jsem se jít studovat Orální historii – soudobé dějiny jako svůj magisterský obor.

Děkuji Fakultě humanitních studií, profesorům, studijnímu oddělení a svým spolužákům za celé roky studia. Velké díky patří mé spolužačce Nele Bešeové, se kterou jsme si byly oporou i vzájemnou motivací u každé velké zkoušky.

Chtěla bych poděkovat svým rodičům, kteří mě v mém studiu vždy podporovali a motivovali a mají velký podíl na tom, že takto studuji. Dále bych chtěla poděkovat svému příteli a bratrovi, kteří mi byli velkou oporou.

A v neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem narátorům, bez kterých by tato práce nemohla vzniknout. Děkuji jim za sdílení jejich životních příběhů a jejich času.

Thesis title:

Compulsory military service and its impact on soldiers and their close ones

Abstract:

This bachelor's thesis focuses on compulsory military service and its impact on soldiers and their close ones on the territory of the former Czechoslovakia between 1960 and 1992. The thesis aims to understand and outline the concept of compulsory military service from both perspectives which are then compared to one another. Main method of this thesis is the method of oral history.

Keywords:

Compulsory military service, oral history, research, soldiers, family and close ones, interviews, army

Název bakalářské práce:

Základní vojenská služba a její reflexe ze strany vojáků a blízkého okolí

Abstrakt:

Bakalářská práce se zaměřuje na základní vojenskou službu a její vliv na vojáky a jejich blízké okolí na území bývalého Československa mezi roky 1960 a 1992. Cílem práce je přiblížit a porozumět konceptu základní vojenské služby z obou perspektiv a jejich následné vzájemné porovnání. Hlavní metodou práce je metoda orální historie.

Klíčová slova:

základní vojenská služba, orální historie, výzkum, vojáci, rodina a blízké okolí, rozhovory, armáda

Obsah

ÚVOD	1
1 METODOLOGIE VÝZKUMU	2
1.1 Stanovení výzkumného tématu.....	2
1.2 Rešerše stávajícího stavu poznání.....	2
1.3 Stanovení výzkumných otázek a tematických okruhů	4
1.3.1 Výzkumné otázky pro absolventy ZVS	5
1.3.2 Výzkumné otázky pro blízké okolí.....	5
1.3.3 Tematické okruhy pro absolventy ZVS	5
1.3.4 Tematické okruhy pro blízké okolí.....	6
1.4 Orální historie	6
1.5 Výběr narátorů.....	7
1.5.1 Kritéria pro absolventy ZVS	7
1.5.2 Kritéria pro blízké osoby a rodinné příslušníky absolventů ZVS	7
1.6 Vedení rozhovorů	10
1.7 Analytické a interpretační postupy	12
1.8 Etika	13
2 REFLEXE ABSOLVENTŮ ZVS A BLÍZKÉHO OKOLÍ	14
2.1 Stručně o základní vojenské službě	14
2.1.1 Chronologický vývoj ZVS	14
2.1.2 Výjimky, alternativy a možnosti vyhnutí se ZVS	15
2.1.3 Složky výkonu ZVS.....	16
2.1.4 Průběh ZVS	17
2.2 Tematické okruhy	20
2.2.1 Prožitky vojáků před odvodem a co na to rodina a blízké okolí	20
2.2.2 Vzpomínky vojáků.....	23
2.2.3 Přijímač a vojenský výcvik	25
2.2.4 Denní režim a jeho odraz ve společensko-historickém kontextu	28
2.2.5 Šikana a vztahy mezi vojáky	32
2.2.6 Nejsilnější zážitek z vojny.....	33
2.2.7 Vycházky a kontakt s domovem.....	35
2.2.8 Partnerské vztahy	36
ZÁVĚR.....	38
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	40
Orálně-historické rozhovory.....	40
Literatura	40
Zákonné normy	41
Elektronické zdroje	41

ÚVOD

Bakalářská práce se zaměřuje na téma základní vojenské služby a její reflexe z pohledu absolventů vojenské služby a blízkého okolí vojáků žijících na území bývalého Československa. Hlavní částí práce je výzkum základní vojenské služby z perspektivy čtyř absolventů vojenské služby a třech blízkých osob vojáků, který je veden metodou orální historie.

Během svého bakalářského studia na Fakultě humanitních studií jsem docházela na předmět *Orálně-historická metoda ve výzkumné teorii a praxi* vedený paní Mgr. Janou Wohlmuth Markupovou, Ph.D., kde jsme zpracovávali i náš vlastní orálně-historický výzkum a rozhovory. Jako skupina jsme se rozhodli pro téma: *Vnímání základní vojenské služby v Československu z pohledu jejích účastníků (1955–1989) a jeho případné proměny*, na který jsem se rozhodla svou bakalářskou prací navázat.

Cílem práce je přiblížit dnes již neexistující fenomén základní vojenské služby očima narátorů, kteří absolvovali základní vojenskou službu mezi rokem 1960 a rokem 1992. Zároveň jsem se rozhodla tematiku pojmout z perspektivy, která dosud zohledněná nebyla. A to vést rozhovory nejen s vojáky, kteří si prošli základní vojenskou službou, ale i s jejich blízkými osobami a tím zjistit, jak je jejich odchod nebo pobyt na základní vojenské službě ovlivnil.

V práci si kladu za cíl přiblížit celý koncept základní vojenské služby, nastínit, jak vypadalo období před odvodem, doba pobytu ve službě, návrat do civilu a jak absolventi na službu vzpomínají. Naopak z druhé perspektivy přiblížit, jak toto období prožívalo blízké okolí vojáků, a jak jejich vztah během této doby vypadal. Rozdílný věk narátorů a tedy i odlišná doba, ve které vojáci základní vojenskou službu absolvovali, umožňuje nastínit proměny vojenské služby v čase a ty následně reflektovat v rámci společensko-historického kontextu. Jedním z narátorů ze skupiny vojáků je i bývalý student střední vojenské školy a bývalý voják z povolání. Ze získaných poznatků z tohoto rozhovoru se budu snažit nastínit, zda se vyskytoval nějaký značný rozdíl v režimu budoucích vojáků z povolání a vojáků základní služby.

V úvodních kapitolách se práce věnuje dostupné literatuře o základní vojenské službě, stanovení výzkumných otázek, použité metodě orální historie a postupu při výběru narátorů. Hlavní částí práce je část empirická, která se snaží zodpovědět výzkumné otázky a tematické okruhy pro obě skupiny narátorů na základě analýzy a interpretace pořázených rozhovorů.

1 METODOLOGIE VÝZKUMU

1.1 Stanovení výzkumného tématu

Zkušenosti s výzkumem vedeným v rámci předmětu mě utvrdily v rozhodnutí pro výběr tohoto konkrétního tématu. Uvědomila jsem si, jelikož jsem již generace, která základní vojenskou službu (dále jen ZVS) vnímá jako něco z dob dřívějších, jak málo znalostí kolem této tematiky mám. Rozhodla jsem se tedy dozvědět více informací a více souvislostí, které by mi pomohly vytvořit si obraz toho, jak základní vojenská služba vypadala.

V rámci našeho školního výzkumu jsem vedla rozhovor s narátorem, který neabsolvoval ZVS, ale studoval na střední vojenské škole a byl následně 11 let vojákem z povolání do roku 1993. Jsem si vědoma toho, že tento narátor, jak lze poznat z názvu našeho výzkumu, nespadal do našich kritérií, ale jeho zařazení mezi ostatní narátory jsem konzultovala s paní Mgr. Janou Wohlmuth Markupovou, Ph.D. a bylo mi vyhověno. Přišlo mi zajímavé do našeho výzkumu přinést i jiný pohled.

V mé bakalářské práci navazuji na své zkušenosti získané během školního výzkumu, dále pracuji s dvěma odlišnými skupinami narátorů, mám tedy i odlišné výzkumné otázky k jednotlivým skupinám pro druhý rozhovor.

1.2 Rešerše stávajícího stavu poznání

Existuje mnoho děl, které pojednávají o této tematice. Pro svou bakalářskou práci se nejvíce inspirovala dílem s názvem *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*.¹ Jedná se o kolektivní monografii zkoumající reflexe dnes již neexistujícího institutu povinné prezenční vojenské služby od nástupu normalizace v Československu po roce 1968 až do roku 2004, kdy došlo k profesionalizaci armády. Poznatky z díla jsou pro můj výzkum velmi užitečné, jelikož se dílo věnuje stejnému tématu a užívá tutéž metodu. Zároveň se ale zaměřuje jen na muže, kteří absolvovali ZVS, nikoli i na jejich blízké okolí.

Z téhož projektu² bych chtěla vyzdvihnout další studie, se kterými jsem pro účely své práce pracovala. Například studie *Vojna stejná, a přece jiná: narativní (re)konstrukce základní vojenské služby v multigenerační perspektivě*.³ Hlavní výzkumnou metodou studie je orální historie, poznatky studie jsou tedy získány z polostukturovaných rozhovorů s narátory. Studie popisuje mimo jiné i

---

¹ Hlaváček, Jiří (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021.

² Všechny výstupy tohoto grantu dostupné zde:

<https://www.isvavai.cz/cep?s=jednoduchevyhledavani&ss=detail&n=0&h=GA19-19311S>

³ Hlaváček, Jiří: *Vojna stejná, a přece jiná: narativní (re)konstrukce základní vojenské služby v multigenerační perspektivě*. *Národopisný věstník*, č. 2 (2020), s. 5-26.

chronologický vývoj ZVS. Velmi mě zde zaujalo, jakým stylem⁴ jsou v této studii uvedeny jednotlivé odstavce k narátorům, rozhodla jsem se tímto inspirovat i ve své práci. Velmi přínosný je pro mou práci i závěrečné shrnutí proměny v čase a možných průsečíků ve zkušenostech mezi jednotlivými generacemi.

Dále *Konflikt dvojí vojenské loajality ve zkušenosti základní vojenské služby a pozdějších militárních aktivit*⁵. Narátoři orálně-historických rozhovorů jsou zde absolventi ZVS, někteří z nich jsou stále zapojeni i do praxe Aktivní zálohy Armády ČR. V této studii je velmi zajímavě vykreslen pohled narátorů na rituál vojenské přísahy. Tato pasáž díla mi byla užitečná, k jakému si porovnání, jelikož na téma rituál vojenské přísahy vzpomínala a zpětně reflektovala i většina narátorů, se kterými jsem vedla rozhovory pro účely mé práce.

Další studie, která mi byla užitečná k porovnání získaných poznatků, je studie s názvem „*Kult čísla“ jako determinanta sociálního statusu i každodennosti příslušníků základní vojenské služby v období tzv. normalizace*⁶, která velmi podrobně vykresluje důležitost a význam čísla vojáků, princip odečítání časového úseku zbývajících k odchodu do civilu a reflexi daných čísel mezi vojáky. Je zde vykreslena hierarchie vojáků ZVS, mazáctví a šikana.

*Kultura vojáků základní služby*⁷ představuje zvyky a rituály na ZVS, zaměřuje se na proces povyšování nováčků na vyšší úroveň a s tím spojený koncept šikany. V této monografii nalezneme velké množství příloh, od ukázek písní, příkázání a přísahy, až po ukázky vojenských bankovek a tabel.

O ZVS pojednává i studie Prokopa Tomka *Vytváření branného národa v Československu. Jednotný systém branné výchovy obyvatelstva v letech 1971–1989*⁸, pojednává o otázkách míru v období posledních dvaceti let existence komunistického režimu, popisuje snahu o směřování celé společnosti k vytvoření branného státu v době existence Varšavské smlouvy.

---

⁴ Každý název odstavce narátora začíná krátkou citací z rozhovoru, vždy se jedná o citaci slov, kterými narátor charakterizoval svoji vojnu, nebo kterými chtěl něco vyzdvihnout.

⁵ Wohlmuth, Petr: *Konflikt dvojí vojenské loajality ve zkušenosti základní vojenské služby a pozdějších militárních aktivit. Národopisný věstník*, č. 2 (2020), s. 27-43.

⁶ Altman, Karel: „*Kult čísla*“ jako determinanta sociálního statusu i každodennosti příslušníků základní vojenské služby v období tzv. normalizace. *Národopisný věstník*, č. 2 (2020), s. 44-70.

⁷ Votruba, Adam: *Kultura vojáků základní služby*. In: Janeček, Petr (ed.): *Folklor atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Praha, Národní muzeum – FHS UK, 2011, s. 39-64.

⁸ Tomek, Prokop: *Vytváření branného národa v Československu. Jednotný systém branné výchovy obyvatelstva v letech 1971–1989. Securitas imperii*, č. 1 (2017), s. 202-223.

O profesionalizaci armády pojednává článek *Úskalí profesionalizace Armády České republiky*⁹, tento článek byl pro mě jako tazatele velmi užitečný pro doplnění informací, jelikož se jedna z mých výzkumných otázek pro narátory týkala i jejich pohledu na profesionalizaci Armády České republiky.

Tématu se také věnují i kvalifikační práce jako je magisterská práce Elišky Veselovské s názvem *Základní vojenská služba v letech 1945-2003 ve vzpomínkách pamětníků*¹⁰, kde se podobně jako v mé práci objevuje rozmanitost respondentů na základě věku a doby, kterou strávili na vojně. Dále dizertační práce Jiřího Hlaváčka s názvem *Vzestup a pád ČSLA? Vojenská profese v kolektivní paměti důstojnického sboru (1960-1970)*¹¹, která na jedné straně pojednává o problematice každodenního života vojáků a ty pak na druhé straně reflektuje na pozadí tzv. velkých událostí v dějinách.

1.3 Stanovení výzkumných otázek a tematických okruhů

Mým cílem bude popsat, jak samotná ZVS vypadala, jaká byla denní náplň, čím si vojáci v průběhu ZVS procházeli, jak vypadal jejich návrat do civilu. Z druhé perspektivy bych chtěla přiblížit pohled blízkého okolí vojáků a tím zjistit, zda a jak je jejich odchod nebo pobyt na základní vojenské službě ovlivnil. Zároveň bych chtěla jednotlivé příběhy z různých rozhovorů porovnat a reflektovat v rámci společensko-historického kontextu. Ve svých výzkumných otázkách se budu inspirovat výzkumnými otázkami ze zmíněného školního výzkumu, dále se budu inspirovat dílem *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktérské reflexi*¹², přičemž hlavní výzkumnou metodou bude orální historie. Odpovědi na diskutované otázky mi dovolí porovnat a postavit proti sobě různé výpovědi narátorů. Výzkumné otázky se budou napříč skupinami lišit, i v rámci jedné skupiny může dojít k patrné úpravě výzkumných otázek a tematických okruhů v závislosti na případné odlišnosti příběhu narátora.

---

⁹ Komárek, Jaroslav: Úskalí profesionalizace Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*, č. 4 (2014): s. 75-87.

¹⁰ Veselovská, Eliška: *Základní vojenská služba v letech 1945-2003 ve vzpomínkách pamětníků*. Magisterská práce. Brno, Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2011.

¹¹ Hlaváček, Jiří: *Vzestup a pád ČSLA? Vojenská profese v kolektivní paměti důstojnického sboru (1960-1970)*. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Doktorský obor Integrovaný stádium člověka – Obecná antropologie, 2019.

¹² Hlaváček, Jiří (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktérské reflexi*. Praha, Academia, 2021.

Výzkumné otázky a tematické okruhy tedy zněly následovně:

1.3.1 Výzkumné otázky pro absolventy ZVS

- Jak vnímali narátoři základní vojenskou službu?
- Jak sobě narátoři rozumí jako bývalým vojákům základní služby?
- Ovlivnila nějak ZVS narátory v oblasti prožívání každodennosti a vztahu k sebe sama?
- Ovlivnilo narátory něco z průběhu ZVS tak, že to nějakým způsobem zůstalo přítomno v jejich životě?
- Jak vnímají narátoři zrušení ZVS v roce 2004 a profesionalizaci armády?
- Mělo by podle narátorů smysl v nějaké formě obnovit ZVS?
- Lze v narativech zachytit nějaké společné významové struktury, které by se daly interpretovat jako projev generační příslušnosti?

1.3.2 Výzkumné otázky pro blízké okolí

- Jak vnímaly narátorky základní vojenskou službu?
- Jaká je příslušnost narátorek k absolventovi ZVS?
- Charakteristika situace před odvodem, jak vypadal jejich vztah a komunikace během ZVS?
- Jak vnímají narátorky zrušení ZVS v roce 2004 a profesionalizaci armády?
- Mělo by podle narátorek smysl v nějaké formě obnovit ZVS?
- Lze v narativech zachytit nějaké společné významové struktury, které by se daly interpretovat jako projev generační příslušnosti?

Primárně nebylo zamýšleno se ve výpovědích blízkých osob soustředit pouze na ženskou perspektivu. Nakonec to ale vyšlo tak, že narátoři cíleně vybraní do skupiny blízkých osob, byly ženy. Jedná se tedy o výpovědi žen v okolí vojáků.

1.3.3 Tematické okruhy pro absolventy ZVS

Tematické okruhy pro absolventy ZVS byly zaměřené na vzpomínky vojáků na období před odvodem, dále na to, zda mají pocit, že jim celkový režim a doba strávená pryč od domova něco dala nebo naopak vzala. Následovaly otázky na průběh přijímače a vojenského výcviku, na více detailní popis vojny, který se týkal toho, kdy, kde a jak dlouho ZVS trvala, na denní režim, zda pro ně bylo třeba těžké si na něco konkrétního zvyknout. Celý tematický okruh je věnován také hierarchii mezi vojáky a šikaně. Další okruh silným zážitkům z celého období. Závěrečné okruhy se zaměřovaly na dobu po ZVS, jak probíhal odchod do civilu, zda absolventi ZVS ještě někdy přišly do kontaktu s armádou, zda měla vojna vliv na jejich další směřování a jak obecně hodnotí význam ZVS.

1.3.4 Tematické okruhy pro blízké okolí

Tematické okruhy pro rodinu a blízké okolí byly zaměřené na jejich celkové vnímání a prožívání fenoménu ZVS. Ptala jsem se na to, zda měly narátorky někoho ve svém okolí, se kterým toto období prožívaly. Následovaly otázky na to, v jaké životní situaci byli blízké osoby a absolventi ZVS před odvodem nebo v průběhu ZVS. Celý tematický okruh je věnován komunikaci mezi blízkou osobou a absolventem ZVS v průběhu vojny, tomu, jak často spolu komunikovali a jak často se vídali. Závěrečné okruhy se zaměřovaly na dobu po ZVS, jak probíhal návrat do civilu, zda byl jejich vztah vojnou nějak ovlivněn, zda jim toto období něco dalo nebo naopak vzalo, a jak narátorky obecně hodnotí význam ZVS.

1.4 Orální historie

Pro sběr dat jsem jako hlavní výzkumnou metodu využila orální historii. Orální historie je v literatuře definována následovně: „*Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky určité události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.*”¹³

Jedná se o metodu historického výzkumu snažící se zodpovědět stanovené historiograficky relevantní otázky. Jedná se o obraz lidské minulosti popsany slovy. Tazatel se zde aktivně podílí na vytváření historického pramene. Je to metoda, díky které můžeme dokumentovat dříve nezdokumentované události velkých i malých dějin. Orální historie (dále jen OH) dává hlas lidem historicky opomíjeným a pomáhá porozumět, jak lidé vnímají vlastní minulost. OH pomáhá shromažďovat a doplňovat informace, které nebyly zkoumány, a rovněž přináší nové pohledy na informace známé.¹⁴

„*Jádrem orální historie je paměť.*“¹⁵ Pro tazatele je důležité, jak se vzpomínky vyprávějí a jak narátor konstruuje svůj životní příběh. V OH je důležitá individuální paměť, kterou s námi narátoři sdílí. Individuální paměť reprezentuje subjektivní prožívání událostí, které se neustále mění, naše

¹³ Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, (2022), s. 18.

¹⁴ Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, 2022.

¹⁵ Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, (2022), s. 18.

minulé prožitky se proměňují pod vlivem současných. Proměnlivá paměť není pro orální historiky překážkou, ale je důležité, aby si byl tazatel vědom toho, že se paměť přizpůsobuje z hlediska dobového zájmu a může docházet ke zkreslení při vzpomínání z retrospektivy.¹⁶

„Orální historie není záležitostí striktně uzavřenou a rigidně neměnnou.“¹⁷ Naopak je propojena a spolupracuje s nejrůznějšími společenskovedními a humanitními obory.

1.5 Výběr narátorů

Dohromady jsem vedla rozhovory s celkem sedmi narátory. Jak jsem již na začátku zmínila, vedla jsem rozhovory s dvěma skupinami narátorů. Narátoři pro můj výzkum byli tři vojáci ZVS a tři blízké osoby. Zároveň jsem do své práce využila i rozhovor s narátorem, který absolvoval střední vojenskou školu. Rozhovor s tímto narátorem jsem vedla v rámci výzkumu v předmětu *Orálně-historická metoda ve výzkumné teorii a praxi*. Tento rozhovor jsem se ve své práci rozhodla použít k porovnání ZVS a střední vojenské školy. Tomuto porovnání je v práci věnován odstavec¹⁸, kde jsem nastínila a porovnála jednotlivé povinnosti, denní režim, náročnost vojny a tak dále.

Pro svůj výzkum jsem vybírala narátory, kteří splňovali tato kritéria:

1.5.1 Kritéria pro absolventy ZVS

- 1) narodil se a absolvoval ZVS v letech 1960-1992 v Československu
- 2) bydliště na území bývalého Československa

1.5.2 Kritéria pro blízké osoby a rodinné příslušníky absolventů ZVS

- 1) musí být rodinný příslušník nebo blízká osoba vojáka, který absolvoval ZVS v letech 1960-1992 v Československu
- 2) bydliště na území bývalého Československa

---

¹⁶ Předmět *Orálně-historická metoda ve výzkumné teorii a praxi*, FHS UK.

¹⁷ Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, (2022), s. 23.

¹⁸ Viz podkapitola č. 2.3.4 Denní režim a jeho odraz ve společensko-historickém kontextu, odstavec č. 2.3.4.4 Odlišnost režimu: absolvent střední vojenské školy a bývalý voják z povolání

Tabulka 1: absolventi ZVS

Narátor	Ročník	Místo narození	Místo konání ZVS	Délka ZVS
JB	1943	Nová Paka	Děčín	2 roky
PM	1966	Český Brod	Bratislava	2 roky
LK	1973	Nymburk	Odolena Voda	5 měsíců

Tabulka 2: blízké osoby

Narátorka	Ročník	Bydliště	Příslušnost k absolventům
MM	1944	Kostelec nad Černými lesy	matka narátora PM
EB	1946	Děčín	manželka narátora JB
JM	1969	Bratislava ¹⁹	manželka narátora PM

Jak lze vyčíst z tabulky č. 1, narátoři ze skupiny absolventů ZVS jsou různých generací a absolvovali ZVS během různých režimů. Narátor JB (*1943) absolvoval ZVS v Československé socialistické republice v letech 1962-1964. Narátor PM (*1966) absolvoval ZVS v Československé socialistické republice v letech 1985-1987. Narátor LK (*1973) absolvoval ZVS v České a Slovenské Federativní Republice v roce 1992. Z této skupiny lze vyčíst, že jsem vedla rozhovory s dvěma narátory, kteří absolvovali kompletní dvouletou ZVS. Narátor LK byl na ZVS pouze pět měsíců. Do této skupiny dále patří narátor MM (*1963), který absolvoval střední vojenskou školu v letech 1978-1982 a byl dalších 11 let vojákem z povolání do roku 1993.

Jak lze vyčíst z tabulky č. 2, narátorky jsou zde v roli matky či partnerky. Narátorka MM (*1944) je matka narátora narozeného v roce 1966. Narátorka JM (*1969) je manželka narátora narozeného v roce 1966. Narátorka EB (*1946) je manželka narátora narozeného v roce 1943.

Vedla jsem tedy rozhovory s dvěma páry, které se poznaly právě během doby, kdy byli muži na ZVS. Oba páry jsou od té doby spolu a dnes jsou již manželé. Jeden z párů, se kterými jsem vedla rozhovor, jsou moji prarodiče. Zkusila jsem si tedy úplně jinou zkušenost v pozici výzkumníka, a to vést rozhovor s někým z mé vlastní rodiny.

Při vedení rozhovorů s rodinnými příslušníky je potřeba, aby měl tazatel na paměti to, že se jeho zkušenosti s vedením rozhovorů s rodinnými příslušníky budou logicky lišit od zkušeností s vedením rozhovorů s cizí osobou. Ať už po stránce oslovování narátorů, přípravy na rozhovory, a i celkový průběh daného rozhovoru. Je totiž pochopitelné, že rodinný příslušník bude jako narátor s

¹⁹ Narátorka JM žila v Bratislavě v době seznámení se s narátorem PM.

tazatelem mluvit trochu jinak než narátor, který je pro tazatele cizí člověk. Tazatelé musí být obeznámeni s tím, jak třeba v daném rozhovoru postupovat a reagovat, aby byly stále zachovány všechny potřebné formality.

Ačkoli jsem byla na tyto okolnosti připravená, přesto jsem měla menší obavy z toho, jak budou samotné rozhovory a jejich nahrávání probíhat. Chtěla jsem si dát záležet na tom, abych zachovala všechny důležité formality kolem nahrávání, ale zároveň jsem nechtěla, abych na své příbuzné působila až moc akademicky, bylo pro mě důležité, aby se stále cítili příjemně mi svůj příběh vyprávět. Měla jsem to štěstí, že rozhovory proběhly bez jakýkoliv komplikací, moji prarodiče brali formální náležitosti rozhovoru vážně, vše proběhlo nad mé očekávání dobře a jsem moc vděčná za to, že jsem si mohla vyslechnout jejich celý životní příběh.

Další narátory jsem kontaktovala na základě doporučení. Jelikož se téma mé práce týká něčeho v té době tak běžného a něčeho, čím si musela projít většina občanů Československa, vyptávala jsem se v mém okolí na možné kontakty, které by splňovaly mé kritéria. Kritéria pro výběr narátorů do mé práce nejsou úzce ohraničená, a proto jsem měla možnost kontaktovat větší počet pamětníků. Jednalo se tedy vždy o známé mých známých, což mi i více usnadnilo následné oslovování. Navíc, aniž bych o to žádala, se moji známí potenciálních pamětníků ptali, zda by byli ochotni mi, pro účely mé bakalářské práce, poskytnout rozhovory na dané téma. Následně jsem tedy ty, co projevíli zájem, oslovila. Tyto potenciální narátory jsem kontaktovala telefonicky. V některých případech jsem se setkala, po seznámení potencionálních narátorů s konceptem OH a po představení výzkumu a průběhu naší budoucí spolupráce, i s odmítnutím participace v mém orálně-historickém výzkumu. Naproti tomu, s těmi, se kterými jsem nakonec rozhovory vedla, byly reakce tak vstřícné, že mi někteří po našem seznámení nabídli i tykáni.

Rozhovory jsem se snažila plánovat tak, aby místo i datum vyhovoval potřebám narátorů a celý proces jim byl co nejvíce příjemný. Rozhovory byly nahrávány v domácím prostředí narátorů. Takto probíhala domluva před vedením rozhovorů s narátorem PM, jeho manželkou JM a dále s narátorem LK.

Po rozhovoru s druhým párem jsem využila tzv. metody sněhové koule: „*Zároveň lze využít i metody „sněhové koule“, kdy se badatel/ka od prvních oslovených narátorů dozvídá jména dalších osob, s nimiž by z hlediska jeho výzkumného projektu bylo užitečné vést rozhovor.*“²⁰ Narátor PM mě, po rozhovoru s ním a jeho manželkou, odkázal na svoji matku MM, se kterou jsem následně také

---

²⁰ Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, (2022), s. 172.

vedla rozhovory. S nahráváním rozhovorů narátorka MM souhlasila, ale všimla jsem si rozdílu v komunikaci se starší generací, která může být k nahrávání rozhovorů více skeptická. Tito narátoři žijí v jedné domácnosti, takže byla narátorka MM okrajově s celým procesem obeznámena a znovu jsem ji během kontaktování vše připomněla, i tak po mě ale chtěla spoustu okolností kolem celého procesu OH více dovysvětlit a rozvést. Samozřejmě jsem narátorku, stejně tak jako všechny ostatní narátory, obeznámila s jejími právy v procesu vznikání nového pramene.²¹

1.6 Vedení rozhovorů

S narátory jsem vedla rozhovory na základě metod z *Třetí strany trojúhelníku*²². Všechny rozhovory jsem nahrávala na aplikaci diktafon ve svém mobilu iPhone 13.

Začínala jsem tedy prvními rozhovory, ve kterých jsem narátory požádala, aby mi začali vyprávět svůj životní příběh a začali od vzpomínek z jejich dětství. Takto mohli narátoři začít mluvit o fázi svého života, na kterou, podle mého názoru, většina z nás ráda vzpomíná. Dává to prostor, aby se narátor rozmluvil, rozpomenul se a od dětství navázal na další životní události. V prvních rozhovorech jsem nechala narátorům větší volnost v jejich vyprávění, narátoři tak mohli mluvit o věcech, které oni sami považují za důležité a oni sami, podle toho, jak uznali za vhodné, svým vyprávěním konstruovali svůj životní příběh. Celkově jsem měla s prvními rozhovory kladnou zkušenost. Seznámení a celkový průběh natáčení proběhl bez komplikací. Na začátku většině narátorům chvíli trvalo, než se více rozmluvili, ale to mi přijde naprosto běžné. Poté, co z nich opadla počáteční nervozita, se ale rozmluvili.

V této fázi jsem se snažila, co nejméně zasahovat do výkladu narátorů, otázky jsem kladla pouze v případech, kdy bylo potřeba narátora zpátky přivést k jeho myšlence, v případě přeskočení nebo velkého odbočení od nějakého životního období, nebo když nastala ze strany narátora delší chvíle ticha a bylo potřeba narátora v rámci jeho vyprávění nějak nasměrovat nebo mu připomenout, o čem jsme diskutovali. Tyto situace jsou během rozhovorů běžné, narátoři zde během krátkého času vzpomínají na celý svůj životní příběh, a tak je naprosto pochopitelné, že se budou potřebovat odmlčet a srovnat si své myšlenky. Snažila jsem se tedy v těchto situacích zachovat klid, nijak na ně nespěchat a dát jim volný prostor pro jejich vyprávění.

Všimla jsem si, že to byly spíše ženy, které byly více emotivní kolem rozpomínání se na určité pasáže z jejich života. Muži byli spíše naopak emocionálně uzavřenější do sebe. Zpětně jsem potom

---

²¹ Viz podkapitola č. 1.8 Etika

²² Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, 2022.

přemýšlela nad tím, zda to, že rozhovory s muži byly emocionálně spíše na povrchu, byla pouze náhoda nebo i třeba jedna z copingových strategií, kterou si vybudovali právě třeba během vojny?

Přepisy jednotlivých rozhovorů jsem zpracovávala podle níže uvedených analytických metod.²³ První rozhovor mi sloužil jako ideální odrazový můstek pro druhý rozhovor. Několikrát se mi stalo, že jsme s narátory v rámci prvního rozhovoru narazili na téma, u kterého jsem věděla, že se mu budu chtít více věnovat v druhém rozhovoru a postoj narátora k dané otázce v prvním rozhovoru mi dopomohl lépe konstruovat otázku z tematických okruhů pro druhý rozhovor, aby byla podaná přímo do situace konkrétního narátora. Potvrdilo se mi zde tedy, že v rámci jedné skupiny narátorů může dojít k úpravě výzkumných otázek a tematických okruhů v závislosti na případné odlišnosti v příběhu daného narátora.

Po prvních rozhovorech jsem si sepisovala kartu narátora a po každém rozhovoru jsem vyplnila protokol o rozhovoru. Druhé rozhovory jsem se snažila plánovat minimálně s týdenním odstupem od prvních rozhovorů. Všechny druhé rozhovory proběhly na stejných místech, na kterých jsme s narátory nahrávali rozhovory první.

Pro druhý rozhovor jsem měla připravené výzkumné otázky, které udávaly druhému rozhovoru, oproti prvnímu, již konkrétní strukturu. V mých výzkumných otázkách pro absolventy ZVS se ptám například na to, jaká byla jejich situace před odvodem, kdy a kde sloužili, zda by mi mohli popsat průběh jejich vojny, zda si vzpomenou na nějaký nejsilnější zážitek z té doby.²⁴ Výzkumné otázky pro rodinu a blízké okolí zase naopak vedu jiným směrem a ptám se, jaké to pro ně bylo, když musel dotyčný na vojnu, v jaké životní situaci byli před odvodem, zda si dopisovali, jak často se vídali.²⁵

Délka odpovědí narátorů se na určité výzkumné otázky poměrně lišila. Co dokázal jeden narátor zodpovědět pár větami, druhý naopak rozvedl na několik minut. Někdy nastaly situace, kdy odpověď narátora nebyla dostatečná a bylo potřeba se ještě na určité věci doptat, naproti tomu nastaly situace, kdy mi někteří narátoři zodpověděli nadcházející výzkumnou otázku sami od sebe dříve, než jsem se na ni stihla zeptat. Zkušenosti s vedením druhých rozhovorů jsem tedy měla různorodé. Všechny tyto okolnosti se odvíjí i od toho, kolik s námi chce daný narátor sdílet, jak je výřečný a tak dále.

Odpovědi na diskutované otázky mi, pro účel mé práce, dovolily porovnat a postavit proti sobě různé výpovědi narátorů. Budu se níže zaměřovat na to, zda lze v narativech zachytit nějaké společné

---

²³ Viz podkapitola 1.7 Analytické a interpretační postupy

²⁴ Viz podkapitola 1.3 – Výzkumné otázky a tematické okruhy

²⁵ Tamtéž

významové struktury, které by se daly interpretovat třeba i jako projev generační příslušnosti nebo zda lze narativy reflektovat v rámci společensko-historického kontextu.

1.7 Analytické a interpretační postupy

Během procesu vytváření nového pramene, tedy během celého procesu, od kontaktování narátorů, zaznamenávání rozhovorů s narátory a následnou práci tazatele s rozhovory, dochází hned k několika liniím analýzy. Již během zaznamenávání rozhovorů vytváří narátor vlastní analýzu a interpretaci svých vzpomínek. „*Narátor v průběhu vyprávění podrobuje své vzpomínky analýze a intepretaci, neboť dílem spontánně, dílem záměrně „tvorí“ svůj příběh „na pozadí doby“.*”²⁶

Další analýza je následně prováděna tazatelem, já jsem se ve své práci zabývala primárně obsahovou analýzou. „*V rámci obsahové analýzy se snažíme podchytit významné úseky (elementy) rozhovoru pomocí tzv. kondenzace, kdy vydělujeme přínosná sdělení eliminací „odboček“ a opakování. Pak následuje tzv. indexace přepisu, tj. vytvoření seznamu jednotlivých prvků rozhovoru (faktů, dat, specifík narátorova projevu apod.), jež jsou v přímé souvislosti se zkoumanými cíli projektu.*”²⁷

Pomocí analýzy rozhovorů si tazatel usnadňuje práci s pořízenými rozhovory, docílí tím lepší orientaci v rámci získaných poznatků. Díky analýze jsem byla schopna z rozhovorů a jejich prepisů vyzorovat souvislosti, které mi doposud nebyly známé. Postupovala jsem tak, že jsem si rozčlenila rozhovory podle jednotlivých výzkumných otázek a v rámci jednotlivých výzkumných otázek jsem následně porovnávala různé výpovědi dané skupiny narátorů. Pracovala jsem s dvěma skupinami narátorů, tedy i s odlišnými výzkumnými otázkami pro každou skupinu. V každé skupině jsem tedy musela postupovat analyticky trochu jinak, jelikož se v každé skupině objevovaly odlišné souvislosti, v každé skupině docházelo ze strany narátorů k jiným reakcím na výzkumné otázky, k jiné vzájemné interakci mezi mnou (tazatelem) a narátorem, a tak dále. Jelikož výzkumné otázky na téma této práce mohou narátora vrátit do citlivých, bolavých vzpomínek a možná i traumatických událostí, setkala jsem se často i s chvílemi ticha, tyto místa jsou také velmi důležitými aspekty následné analýzy prováděné tazatelem. Dále jsem zaznamenala, že starší generace narátorů byly schopny nad celým vyprávěním uvažovat více s odstupem a s více generačním komplexním porovnáním. Dbala jsem na

---

²⁶ Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, (2022), s. 201.

²⁷ Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, (2022), s. 206.

to, abych stále kontrolovala svou analýzu s původním projevem narátorů, jelikož pro mě bylo velmi důležité, abych zachovala dané znění výpovědí narátorů.

Nejprve jsem během analýzy chtěla postupovat tak, že si vezmu jednotlivé přepisy rozhovorů a výroky narátorů si seřadím podle výzkumných otázek a tematických okruhů. Mým plánem dále bylo si vytvořit jednotlivé pracovní složky podle vybraných tematických okruhů, kde bych měla pod sebou výroky od všech narátorů pouze na daný tematický okruh.

Následně jsem ale dospěla k názoru, že se tímto směrem ubírat nechci, přestože by mi to možná nakonec usnadnilo práci. Mohlo by se ale stát, že bych tímto jednotlivé výroky v pracovních složkách podle tematických okruhů vytrhla z jejich původního kontextu, a tím bych mohla následně riskovat nesprávné znění daných výroků. Rozhodla jsem se tedy postupovat tak, že jsem si vytvořila seznam tematických okruhů²⁸, který mi slouží i jako šablona pro názvy podkapitol. Nevytvářela jsem si tedy žádné pracovní složky, ale otevřela jsem si k textu práce všechny přepisy z rozhovorů všech narátorů a postupovala jsem od prvního až k poslednímu tematickému okruhu. Vybírala citace, které jsem k danému okruhu uznala za vhodné a ty jsem následně přidávala rovnou do textu práce.

Takto jsem tedy pracovala s celým rozhovorem vcelku a nemohlo tak dojít ke špatné interpretaci. Často se totiž stalo, že se narátor k nějakému tematickému okruhu vrátil i zpětně, v době, když už zrovna mluvil k jinému tematickému okruhu. Kdybych postupovala první plánovanou taktikou, mohly by mi tyto výroky uniknout.

Ve své práci se opírám o informace zjištěné z rozhovorů, dále případně sekundární literatury, které se tímto tématem zabývají. Ve své práci se věnuji jak analytickému, tak interpretativnímu přístupu. Při interpretaci dat „výzkumník (*tazatel*) posuzuje rozhovor z perspektivy toho, co je v rámci určitého projektu předmětem výzkumu, interpretuje tedy rozhovor z daného zorného úhlu.”²⁹

1.8 Etika

Všechny narátory jsem obeznámila s účelem, budoucím postupem a cílem mého orálně-historického výzkumu, do kterého přispívají svými příběhy, v souladu se zákonem č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s nařízením (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (Evropský parlament a rada EU, 2018).

²⁸ Viz kapitola 2.3 Tematické okruhy

²⁹ Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, (2022), s. 220.

Narátoři byli seznámeni se svými právy v procesu vznikání nového pramene podle etického kodexu České asociace orální historie³⁰. Narátory jsem dále seznámila s právem autorizace, anonymizace, copyrightu a upřesnila jim následné uložení rozhovorů, v tomto případě se jedná o soukromý archiv tazatele. Následně jsem narátorům předložila *Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů*.³¹ Spolu s tím byli informováni, že získaná data budou využita pouze v rámci tohoto výzkumu a odstoupení od výzkumu je možné kdykoliv.

Narátoři JB, MM a PM si přáli, aby jejich jména a příjmení byla uváděna pouze jejich iniciály. Narátor LK (Luboš K.) svolil ke sdílení svého jména. Všechny narátorky (tedy MM, EB a JM) si přály vystupovat pod svými iniciály. Jelikož pouze jeden narátor svolil ke sdílení svého jména, používám iniciály pro označení všech narátorů.

Při nahrávání rozhovorů jsem respektovala narátora/narátorku jako dárce jejich životního příběhu a snažila jsem se jednat co nejvíce citlivě. Následně jsem kladla důraz na to, abych pečlivě vedla výzkum při probírání tematických okruhů v druhých rozhovorech.

2 REFLEXE ABSOLVENTŮ ZVS A BLÍZKÉHO OKOLÍ

2.1 Stručně o základní vojenské službě

2.1.1 Chronologický vývoj ZVS

Přestože v našem státě již institut ZVS neexistuje, v různých společnostech a státech funguje již po staletí dodnes. Institut ZVS byl u nás ještě donedávna vnímán jako samozřejmým milníkem v dospívání mužů, pro dnešní generaci je již pouhým vyprávěním našich rodičů a prarodičů o tom, jak se kdysi žilo.

Povinná vojenská služba se v českých zemích týkala většiny mužské populace od roku 1868, kdy byl stanoven branný zákon, který zavedl všeobecnou brannou povinnost. Tehdy byla délka vojenské služby zavedena na tři roky, u námořnictva dokonce na čtyři. Po ZVS museli být absolventi následujících sedm let součástí zálohy a dva roky součástí takzvané zeměbraně. Již během 20. let 20. století byly stanoveny úlevy ze ZVS zejména pro živitele rodin, majitele zemědělských usedlostí, malých a středních živností a obchodů. Délka povinného cvičení po ukončení ZVS se zkrátila na čtyři cvičení v celkové délce 14 týdnů. Po roce 1949 se délka ZVS stanovila na 24 měsíců, a to pro muže od 17 do 60 let. Mezi výjimky patřili vysokoškolští studenti a jedinci, kteří po rozhodnutí odvodní

³⁰ Etický kodex České asociace orální historie dostupný zde: http://www.coha.cz/wp-content/uploads/2018/05/Etický_kodex-COHA_2018.pdf

³¹ Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů dostupný zde: http://www.coha.cz/wp-content/uploads/2019/09/Informovany_souhlas_obecne_vzor_2019_GDPR.pdf

komise obdrželi průkaz neschopnosti k vojenské službě ze zdravotních důvodů, tzv. modrou knížku. Po roce 1989 byla délka ZVS znovu zkrácena a to na 18 měsíců a byla uzákoněna možnost civilní služby³². V 90. letech se délka ZVS uzákonila na jeden rok. Roku 2003 byl předložen vládě záměr o zrušení ZVS k 31. prosinci 2004. Definitivně zrušena byla až ke konci tohoto roku, během kterého nastoupilo na vojnu posledních 878 branců a v prosinci 2004 odešli do civilu poslední vojáci ZVS. 1. ledna 2005 se stala Česká armáda plně profesionální, branná povinnost smí být vyžadována pouze při ohrožení státu nebo za válečného stavu.³³

2.1.2 Výjimky, alternativy a možnosti vyhnout se ZVS

Specifickou skupinu představovali vysokoškolští studenti. Armáda se snažila využívat jejich odborných vědomostí, ale počítala s nimi také jako s budoucími důstojníky v základní službě i v pozdější záloze. Měli povolený odklad ZVS do doby ukončení studia, nejdéle však do 28 let. Od roku 1951 absolvovali již v průběhu studia vojenskou přípravu na vojenských katedrách vysokých škol (VKVŠ). Po dokončení studia následovala ZVS na 12 měsíců, kterou jako absolventi VKVŠ zahajovali jako důstojníci a během služby mohli být povyšováni i do důstojnických hodností a vykonávat např. funkce velitelů čet. Povinnost absolvovat vojenskou přípravu na vojenských katedrách během studia zanikla roku 1990, s tímto ustanovením byly současně katedry zrušeny. Výsledkem toho byla délka služby vysokoškoláků stejná jako u všech ostatních mužů ZVS.³⁴

Při nedostavení se k odvodu, přezkoušení nebo k nemocničnímu či výběrovému vyšetření, mohli být jedinci potrestáni nápravným opatřením či odnětím svobody až na jeden rok. Za branné pohotovosti státu to mohlo být i šest měsíců až tři léta.³⁵ Vyhnout se výkonu vojenské služby bylo možné udělením tzv. modré knížky, která udávala trvalou neschopnost k vojenské činné službě. Zde byla relativně rozšířená snaha o dosažení neschopnosti předstíráním zdravotních obtíží. Maření způsobilosti k službě bylo trestáno sazbou šesti měsíců až pěti lety odnětí svobody.³⁶ Nejběžnější formou alespoň částečnému vyhnutí se vojenské službě bylo přijetí dlouhodobého pracovního

---

³² Alternativa představující službu beze zbraně a mimo armádu. Definice civilní služby dostupné z: <https://mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vojna-nebyla-kojna--ale-slo-ji-prezit--hlavne-praci-87266/> (cit. 02.03.2023)

³³ Stručný přehled základní vojenské služby v českých zemích viz <https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3895> (cit. 18.05.2023)

³⁴ Hlaváček, Jirí (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021, s. 26-28.

³⁵ Zákon č. 140/1961 Sb., § 267.

³⁶ Tamtéž, § 266

závazku v preferovaných průmyslových odvětvích, tito jedinci, tzv. pětimetrí, absolvovali pětíměsíční náhradní vojenskou službu.³⁷

O zkrácení vojny na dobu pěti měsíců si zažádal narátor LK:

„Ještě to teda bylo tak, že jsem mezitím od mého kamaráda, kterej dělal na vojenský správě, zjistil, že mám nárok jako SHR, soukromě hospodařící rolník, na to, že bych si mohl požádat o zkrácenou vojnu.“³⁸ Žádost narátora LK byla schválena, takže mohl jít na vojnu pouze na pět měsíců. „A tak jsem 1. července 1992 nastoupil do Klecan, Odolene Vody na pracovní technické tábory (...). Tam jsem nastoupil jako tzv. pětimetr.“³⁹

Narátor LK ještě v druhém rozhovoru doplnil, že se nejprve snažil o získání modré knížky. Od svého kamaráda na vojenské správě se snažil zjistit, co ho čeká a jaké má možnosti, „protože já jsem se pokoušel, jestli by nebylo možné, aby sem nějakým způsobem dostal modrou knížku, protože můj otec modrou knížku má, ten na vojně nebyl“⁴⁰, dodal, že jeho otci modrou knížku přidělili automaticky, protože prodělal dvě těžké operace střev a na základě toho měl i celý život zakázaný tělocvik. Narátor LK ale nárok na modrou knížku neměl: „řekl, že tu modrou knížku nemůžu dostat, protože zdravotně jsem na tom v pořádku.“⁴¹

2.1.3 Složky výkonu ZVS

Do Československé lidové armády patřili vojáci z povolání, vojáci základní služby i civilní pracovníci.⁴² Základní služba mohla být vykonávána u několika složek. Nejčastějším místem služby byla československá armáda spadající pod Ministerstvo národní obrany. Většina sil byla rozmístěna na území Čech a části Moravy, zbytek na území Slovenska. Hlavní část armády tvořilo pozemní vojsko, sem zpočátku patřili pěší, tankové, rychlé a dělostřelecké divize a brigády. Dále sem spadaly útvary speciálních druhů vojsk, jako např. silniční, železniční a automobilní. Další část ozbrojených sil spadala pod pomocné útvary Ministerstva vnitra, to byla Pohraniční stráž, Vnitřní stráž a Hradní stráž. Zde bylo hlavním úkolem střežení důležitých civilních objektů, střežení hranice a stíhání osob (tzv. narušitelů státních hranic, zločinců a uprchlých vězňů).⁴³

³⁷ Hlaváček, Jiří (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021, s. 28-29.

³⁸ První rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 03. 02. 2023

³⁹ Tamtéž

⁴⁰ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

⁴¹ Tamtéž

⁴² Československá lidová armáda: vojenská služba. Dostupné z: <http://www.csla.cz/index.htm> (cit. 19.05.2023)

⁴³ Hlaváček, Jiří (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021, s. 35-39.

S tímto typem výkonu mají zkušenost hned dva narátoři, se kterými jsem vedla rozhovory. Zkušenost na pozici dozorčího má narátor LK. Služba na pozici dozorčího nebo pomocníka dozorčího podle něj trvala celých 24 hodin, při předávání služby měla tedy druhá dvojice naopak 24 hodin volno. Jak taková služba probíhala, sdělil v druhém rozhovoru: „*Měli jsme rozpis, že bud' jsem byl ten den na bráně, tam jsem celý den stál, tam jsme byli dva, bud' byl on dozorčí nebo já a ten druhý byl pomocník*“⁴⁴, dále dodává, že pokud bylo potřeba někoho zavolat, tak musel pomocník dozorčího stále někam pro dotyčného běhat. V noci mohl jeden z nich spát na lavici „*a druhý musel bejt furt vzhůru, to jsme se střídali třeba po třech hodinách.*“⁴⁵ Druhý den ráno, po předání služby, narátorovi LK začala celodenní vycházka.⁴⁶

Zkušenost narátora JB na pohraniční stráž: „*Jsem byl takhle po vojně dvakrát na cvičení po 4 letech. To jsem měl jít na stráž na závoru, asi 5 km před rotou.*“⁴⁷ Narátor JB měl za úkol hlídat závoru roty. Než se někdo přes závoru pustil, bylo potřeba se spojit s dozorčím útvaru „*takovým malým telefonem, tomu se říkalo pojítka*“⁴⁸, jedince bylo dále potřeba identifikovat, aby se na rotu nedostal „*nějakej narušitel*“⁴⁹. Narátor JB vzpomínal, že se za dobu jeho stráže stalo, že odněkud utekl nějaký vězeň „*a chtěl se dostat přes hranice a řekli nám, že i někde ukradl motorku*“⁵⁰ Byl tedy vyhlášen speciální stav a narátor JB měl za úkol se mít více na pozoru, „*jsem si myslel, jak se mě to nebude týkat, ale najednou jsem ten den viděl v dálce přijíždět chlapa na motorce. Takže jsem ho musel zastavit a identifikovat. On se mi představil jako dělník pohraniční stráže, i měl jako průkazku. Takže mi spadl kámen ze srdce.*“⁵¹, pousmál se. „*Tak jsem to nahlásil, oni o něm věděli, tak jsem ho pustil.*“⁵²

2.1.4 Průběh ZVS

Nejprve bylo nutno vyplnit dotazník brance a dále se dostavit na vyzvání Okresní vojenské správy před odvodní komisí. Z branců se tímto stali odvedenci, časem obdrželi povolávací rozkazy s datem a místem nástupu do ZVS. Po nástupu následovalo zařazení do přijímače, kde se vojáci učili potřebným dovednostem. Přijímač, který trval zhruba měsíc, byl zakončen přísahou, po ní první vycházka a následné zařazení na roty. První půl rok nebyl pro vojáky jednoduchý, byl proslulý šikanou a velkým náparem služeb. Po půl roce se z takzvaných myší a bažantů stávají tzv. půlky a

---

⁴⁴ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

⁴⁵ Tamtéž

⁴⁶ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023 ⁴⁷

Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 06. 04. 2023 ⁴⁸

Tamtéž

⁴⁹ Tamtéž

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Tamtéž

⁵² Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová dne 06. 04. 2023

šikana se přesunula na nově příchozí. Po dalším půl roce se z půlek stávají mazáci, kteří jsou proslulí právě šikanou mladších ročníků. Poslední půl rok každý odsloužil jako tzv. suprák, což ve slovníčku základáka⁵³ znamenalo voják posledního půlroku.⁵⁴

Branný zákon předpokládal především využití vojáků k obraně státu proti vnějšímu nepříteli, případně k udržování pořádku uvnitř státu. Zároveň byly ale každoročně plánované a předem vládou schválené sezónní pracovní výpomoci nebo dlouhodobé pravidelné výpomoci na některých investičních projektech státu. Jednalo se převážně o pravidelné sezónní práce v zemědělství, dále to byly dlouhodobé výpomoci na významných stavbách jako jaderné elektrárny, tunely či metro. Armáda poskytovala organizacím vojáky a případně techniku a organizace platily kmenovým útvarům vojáků za jejich práci v podstatě podle sazeb jako běžné pracovníky. Zda voják z části peněz obdržel odměnu záleželo na veliteli, jelikož na odměnu neexistoval právní nárok.⁵⁵

S dlouhodobou výpomocí na stavbě má zkušenost narátor PM: „*A hele nejděl jsem byl v Bratislavě, v Dukelskejch kasárnách. (...) nás tam dali, že jsme stavěli VPAKG v Bratislavě, to je zkratka, to je vojensko-politická akademie Klementa Gotwalda.*“⁵⁶

Pracovní výpomoc vojáků byla častá i na útvaru narátora LK. Ten pracoval na pozici dozorcího či pomocníka dozorcího, ale většina mužů z jeho útvaru pracovala jinde, „*tam celej ten náš útvar byl samej řemeslník, který prostě na tý vojně vyloženě chodili do práce jako každej den. Ráno odjížděli autobusem a nějak v pět se vraceli zpátky a de facto i na tý vojně si vydělávali peníze.*“⁵⁷ Dále narátor dodává, že měli nějaký základní žold, který měl on také „*a oni ještě měli vyděláno poměrně hodně peněz za tu práci, to neměli jako v rámci vojny, to se jim ukládalo na nějaký účet, kterej měli jako kvůli tomu zřízenej.*“⁵⁸

Voják základní služby nedostával plat, ale tzv. služné neboli žold, který byl odvozen podle hodnoty a sloužil pro nákup nezbytných drobných osobních předmětů.⁵⁹

---

⁵³ Československá lidová armáda: základní vojenská služba, Slovníček základáka. Dostupné z: <http://www.csla.cz/vojenskaslužba/vzs/slovnicek.htm> (cit. 19.05.2023)

⁵⁴ Československá lidová armáda: základní vojenská služba, O ZVS. Dostupné z: <http://www.csla.cz/vojenskaslužba/vzs/index.htm> (cit. 19.05.2023)

⁵⁵ Hlaváček, Jirí (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021, s. 51 : Pracovní využití vojáků.

⁵⁶ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023. Narátor sloužil v 80. letech.

⁵⁷ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

⁵⁸ Tamtéž

⁵⁹ Hlaváček, Jirí (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021, s. 58.

Narátor LK měl na svém útvaru obchod, „jmenovalo se to Arma, tam jsme si mohli za ten žold něco koupit, nějaký sušenky nebo prostě něco.“⁶⁰ S ostatními vojáky „chodili pak odpoledne do kotelny za kotelníkama, ty tam měli takovej kutloch, kde se dalo od nich třeba koupit i nějaký pivo nebo jsme tam za nima chodili kouřit.“⁶¹ Narátor PM bral jako voják žold 120,- Kč měsíčně, „tak to nebyly žádný peníze, žejo.“⁶² Narátor JB dostával tehdy 920,- Kč, „to byly tehdy dobrý prachy, ale to se pak taky stříhlo, jak se všude šetřilo.“⁶³

Vojáci měli možnost za vzorný výkon služby, hrdinské činy, iniciativu a úsilí obdržet odměny.⁶⁴ Zachovávat vojenskou kázeň ukládal zákon o některých služebních poměrech vojáků.⁶⁵ Za přestupky se udělovaly kázeňské tresty, mezi ty mohlo patřit nepovolení vycházky, snížení či odnětí hodnosti a funkce či vězení.⁶⁶ S oblastí překračování pravidel souvisela i činnost příslušníků vojenské kontrarozvědky. Ta v armádě vykonávala celé spektrum funkcí Státní bezpečnosti při tzv. kontrarozvědné ochraně ozbrojených sil ČSSR.⁶⁷

Jeden z narátorů, se kterými jsem vedla rozhovor, působil během své vojny jako řidič představitelů kontrarozvědky: „Jak jsem byl na jízdě, tak jsem byl v civilu. To byli totiž to, no, tajný.“⁶⁸ Dodává, že jezdili v utajení, a tak na sobě nesměli mít vojenské uniformy. „To ale dneska není jako nic uznávanýho, moc o tom jako nechci mluvit víc.“⁶⁹ Svěřil se, že tam byl přiřazen, a tak s tím nemohl nic dělat. Dodává, že stejně jako on, jezdil takto ještě další řidič, ostatní z útvaru „to tak neměli“⁷⁰.

Po vykonání ZVS měl být voják před propuštěním podroben lékařské prohlídce.⁷¹ Ministr národní obrany k příležitosti odchodu do zálohy vydával rozkaz s poděkováním vojáků za jejich službu.⁷²

---

⁶⁰ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023. Narátor sloužil v 90. letech.

⁶¹ Tamtéž

⁶² Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023. Narátor sloužil v 80. letech.

⁶³ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023. Narátor sloužil v 60. letech.

⁶⁴ Zákon č. 76/1959 Sb., § 15.

⁶⁵ Tamtéž, § 13-14.

⁶⁶ *Zákl-I-3, Kázeňský řád československé branné moci* (1950) čl. 23-24.

⁶⁷ Hlaváček, Jirí (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021, s. 66.

⁶⁸ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

⁶⁹ Tamtéž

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ Zákon č. 209/1949 Sb., § 42.

⁷² Hlaváček, Jirí (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021, s. 73 : Cesta domů a záloha.

2.2 Tematické okruhy

2.2.1 Prožitky vojáků před odvodem a co na to rodina a blízké okolí

Po dřívější zkušenosti s podobným výzkumem jsem čekala, že se při kladení této otázky setkám se spíše negativní reakcí a odpovědí. ZVS se v minulosti všeobecně hodnotila jako samozřejmá součást v dospívání mužů, jakýsi milník, kterým si každý z nich musí projít. Je známo, že ZVS nebyla převážně brána zrovna pozitivně, jelikož mužům sebrala dva roky mládí. Jedinci jsou odvedeni od rodin, často na druhou stranu země, někdy až na Slovensko, jak tomu bylo v případě narátora PM a narátora MM. Výpovědi narátorů se převážně shodovaly. Jednalo se o těžké a psychicky náročné období.

Narátor JB byl jediný, kterému povinný odchod nepřipadal „nějak divný, nějak špatný“⁷³, protože podle něj každý počítal s tím, „že ho to jednou čeká“⁷⁴. Byl rád za to, že na vstupní prohlídce proběhlo vše v pořádku a že tam nebyl sám, ale byl tam s kamarády, dodal, že: „něco se šlo taky pak oslavit“⁷⁵. Tvrdí, že si v tu dobu neuvědomoval, že bude pryč od rodiny tak dlouho.⁷⁶

Narátor PM se mimo jiné vyjádřil i k tomu, jak snášel to, že musel odejít sloužit až na Slovensko: „No jako nemohla si dělat nic, my jsme to brali tak jako pomalu automaticky.“⁷⁷ Dále sdělil, že to bylo většinou tak, že čeští vojáci narukovali na Slovensko, nebo obráceně: „určitě nás nenechávali jako blízko domova, to jako určitě ne, takhle to měli jako gumáci postavený.“⁷⁸

Narátor LK byl na ZVS nejkratší dobu, ale i přesto měl obavy z toho, co ho bude na vojně čekat: „Tak vnímal jsem vojnu tak, že jsem na ni byl psychicky připravený.“⁷⁹ Z rozhovorů s různými kamarády věděl, jak to přibližně na ZVS funguje, „tak jsem byl připravený na tzv. nejhorší variantu, v každém případě jsem se bál.“⁸⁰

Úplně ojedinělou zkušenost od ostatních narátorů má narátor MM, který absolvoval vojenskou střední zdravotnickou školu v Žilině, musel tedy odejít od rodiny, na rozdíl od ostatních, již v 15 letech, a to na celé čtyři roky střední školy. Na Slovensko ho jako nezletilého doprovázel otec, ten ale musel objekt ještě ten den opustit „a tam jsem začal poznávat, co to vlastně jakoby bude obnášet

---

⁷³ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

⁷⁴ Tamtéž

⁷⁵ Tamtéž

⁷⁶ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová dne 10. 04. 2023

⁷⁷ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

⁷⁸ Tamtéž

⁷⁹ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

⁸⁰ Tamtéž

*a co mě vlastně jakoby čeká*⁸¹, sdělil v prvním rozhovoru. V druhém rozhovoru se narátor MM o svém odchodu více rozmluvil a dodal, že jelikož odcházel hned po ukončení deváté třídy základní školy, nebyl v *„těhletých letech úplně schopnej domyslet, co mě tam jako čeká, takže jsem to vlastně začal poznávat až tam, na místě.*⁸² Svěřil se, že byl pro něj odchod těžký, znamenalo to opustit všechny kamarády a rodinu. Nejvíce toto pocítil, když následně s ostatními zjistili, že nebudou mít dovolené tak časté vycházky.⁸³ Dodal, že: *„Samozřejmě sehrála roli i ta velká vzdálenost tehdy, protože to bylo na Slovensku. Takže nebylo to jako úplně jednoduchý.*⁸⁴

Dokonce se všichni narátoři shodli na tom, že jsou toho názoru, že kdo byl již na delší dobu od rodiny před ZVS, nebyla pro něj tato změna a celkový odchod tak těžký. *„Pro ty, který už dříve od rodiny byli, tak pro ty to není tak náročný,*⁸⁵ argumentuje narátor JB, který v takové situaci nebyl, ale naopak byl zvyklý být s rodinou často a změna pro něj byla těžká: *„Když tam člověk jde a má tam být delší dobu, tak si to nepřipouští, na mě to dolehlo, až když jsem tam byl. Když tam jsi, tak ti nastává úplně jiný život.*⁸⁶ Následně dodal, že tenkrát psal domů dopis a odepsal mu zpět jeho otec, *„že se nediví, že tam mám problém si zvyknout, protože jsem nebyl nikdy z baráku*⁸⁷, že to tam určitě asi není jednoduché, ale musí to vydržet. *„To mi tenkrát pomohlo, že se mnou jako cejtil*⁸⁸, dodal.⁸⁹ Narátor PM tuto teorii potvrdil: *„Já jsem po základce šel hned na internát, takže já jsem už na nějaký režim byl jako zvyklej. Já neměl mama hotel, já byl od 15 let pryč.*⁹⁰

Prožívat odchod na vojnu tedy pro narátory nebylo nic jednoduchého, z ostatních výpovědí rodinných příslušníků se ale ukázalo, že nebylo o nic jednodušší pozorovat, jak odchází daný příbuzný. K tomu se vyjádřili buď už sami absolventi ZVS nebo narátorky, které byly v pozici blízké osoby. Narátor JB se vyjádřil hned k oběma liniím: *„Ale jako pro mamku to bylo těžký no, když jsme jí odešli*⁹¹, následně ale dodal, že to bylo všemi bráno jako samozřejmost: *„I já to tak bral u sebe, viděl jsem odcházet bráchy a prostě to tak bylo.*⁹²

Odcházet své sourozence viděli i další narátoři. Narátor LK má strašního bratra a svěřil se mi, jak danou situaci prožíval jako malý kluk. *„Strašně těžce jsem nesl, že odešel na dva roky na vojnu a*

---

⁸¹ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022

⁸² Tamtéž

⁸³ Tamtéž

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ Tamtéž

⁸⁸ Tamtéž

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

⁹¹ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

⁹² Tamtéž

že ho dva roky neuvidím.“⁹³ Dodává, že pokaždé, když to šlo, se za ním s rodiči snažili jet podívat. Jeho bratr je o sedm let starší, v době, kdy bylo staršímu bratrovi 19 let, bylo narátorovi LK pouze 12, „*takže to byl prostě můj vzor a měl jsem ho hrozně rád*“⁹⁴, následně se opravil: „*nebo jako mám ho furt rád samozřejmě, ale dneska bych to jako úplně lehce vydržel takovou dobu*“⁹⁵, pousmál se, „*ale prostě tenkrát jsem to těžce nesl*.“⁹⁶

Narátorka EB o tom, jaké to pro ni bylo, když odešli její bratři: „*U jednoho jsem byla docela ráda*“⁹⁷, řekla pobaveně. Dodala, že byl její bratr velmi chytrý a hodně četl, „*ale na práci byl úplně k ničemu a vůbec nepomáhal*.“⁹⁸ Velmi těžké pro ni naopak bylo, když na ZVS odešel její nejmladší bratr, „*s ním jsem si byla hodně blízka, u toho jsem to víc prožívala*.“⁹⁹

Dále jsem měla možnost zjistit odpověď od narátorky MM, matky narátora PM, který se o svém odchodu vyjádřil tak, že to bral jako něco automatického. Dále bylo vidět, že si přeje danou otázku přejít, jako tazatel jsem tedy nenaléhala na další odpovědi. V tomto případě bych se za obvyklých okolností nebyla schopna dobrat k většímu množství informací, ale jelikož jsem vedla rozhovor i s jeho matkou, měla jsem možnost poznat pohled i z druhé strany. Jiné rozhovory jsem vedla s narátorkami, které byly v pozici přítelkyně¹⁰⁰ nebo sestry¹⁰¹. Rozhovor s narátorkou MM tedy беру v tomto případě jako obzvlášť cenný pro můj výzkum, jelikož jsem díky němu mohla nahlédnout i na to, jak se v tu dobu cítil člověk v roli matky, které odchází syn. V případě narátorky tomu tak bylo hned třikrát, jelikož má narátor PM ještě další dva bratry. Jak tedy vypadal odchod narátora PM v očích jeho matky?

„*Kdo měl ale hroznou vojnu byl můj prostřední*.“¹⁰² *Ten rukoval do Horních Počernic, to jsem ještě nevěděla, že má jít na Slovensko a už i tak jsem furt brečela*.“¹⁰³ Od malička byl prý totiž stále s ní a byl na ni velmi závislý. Svěřila se mi, že těžce nesl, že má odejít a „*ten den i brečel*“.¹⁰⁴

Dále dodává, jaké to pro ni bylo, když museli odejít i ostatní synové. Se svým nejstarším synem měla úplně jinou zkušenost: „*Když to řeknu blbě, u mého prvního jsem si ještě nedokázala představit,*

---

⁹³ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Tamtéž

⁹⁶ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023

⁹⁷ Druhý rozhovor s narátorkou EB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ Tak je tomu v případě narátorky JM a EB.

¹⁰¹ Také v případě narátorky EB.

¹⁰² Narátor PM

¹⁰³ Druhý rozhovor s narátorkou MM vedla Monika Mašatová, dne 25. 03. 2023

¹⁰⁴ Tamtéž

co to bude, byla to nová zkušenost, ale to bylo hrozný, jak mi pak chyběl. ¹⁰⁵ Tvrdí, že ji její nejstarší syn velmi pomáhal *„no a bylo to hrozný, když byl pryč.* ¹⁰⁶ Proto, když pak *„přišel na řadu prostřední (narátor PM – pozn. aut.)* ¹⁰⁷, tak to pro ni bylo více emotivní *„asi jsem to i víc prožívala, když už jsem věděla, co ho čeká.* ¹⁰⁸

Sama narátorka MM v roli matky přiznává, že pro ni bylo mnohem snazší prožívat odchod u jejího nejmladšího syna, který se z domova odstěhoval již v 18 letech, tedy rok před válkou: *„U mého nejmladšího to už taky bylo jiný, ten před válkou už nebydlel doma. Ten v 18 letech šel pryč z domova, sbalil si věci a že jde bydlet k přítelkyni.* ¹⁰⁹ Jeho odchod z domova už si tedy prožila před válkou, a proto pro ni jeho odvod na ZVS nebyl *„tak silný* ¹¹⁰, dodává také, že *„už byla taky jiná doba, ten šel na vojnu v 90. letech.* ¹¹¹

Jak jsem tedy očekávala, dostalo se mi buď neutrálních nebo spíše převažujících negativních odpovědí. Co mi ale připadá jako velmi zajímavé, je následná zpětná reflexe narátorů polemiky o možné obnově ZVS, k tomu ale více až v závěru práce.

2.2.2 Vzpomínky vojáků

Než se dostaneme k více konkrétním otázkám, ptala jsem se narátorů, jak zpětně na svoji zkušenost vzpomínají. Zda by celé období charakterizovali spíše jako kladné, záporné nebo k němu mají neutrální postoj. Zajímalo mě i, zda mají pocit, že je válka nějak ovlivnila, zda jim i třeba něco dala, nebo mají naopak pocit, že jim spíše vzala.

Odpovědi byly převážně záporné: *„No, moc bych se tam radši nevracel* ¹¹², odpověděl narátor JB. Narátoři PM a LK se k tomu přece jen vyjádřili i trochu pozitivně. Narátor PM díky ZVS potkal svoji ženu a zůstal mu z války dobrý kamarád, se kterým se dodnes vídá. Ale obecně ZVS hodnotí jako *„teda velkej zápor, co se války týče* ¹¹³.

Narátor LK pochází ze zemědělské rodiny, která provozuje vlastní živnost, několikrát se mi tedy svěřil, že se doma s prací nezastaví, na ZVS službu vzpomíná kladně, jelikož tam měl čas číst knihy, protože *„to jsem jako doma fakt čas neměl* ¹¹⁴. To je tedy pro něj kladná vzpomínka, *„bavilo*

---

¹⁰⁵ Tamtéž

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ Druhý rozhovor s narátorkou MM vedla Monika Mašatová, dne 25. 03. 2023

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ Tamtéž

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ Tamtéž

¹¹² Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

¹¹³ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

¹¹⁴ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

mě to úplně ze všeho nejvíc, to jsem se na půl roku předělal na úplného čtenáře knih a díky tomu já jako rád na tu vojnu vzpomínám.“¹¹⁵ Obecně ZVS hodnotí ale jako nechtěnou: „*samozřejmě jako ta vojna nebyla chtěná, nikdo jsme tam nechtěl, ale prostě jsme museli, takže když už jsme museli, tak jsme se snažili tam být co nejkratší dobu.*“¹¹⁶

Většina narátorů se shodla na tom, že měla vojna pozitivní vliv na to, jak nyní zvládají a přistupují k režimu každodenního života. Naučila je jakési zodpovědnosti, narátor LK tvrdí, že: „*asi právě možná mě to naučilo tomu vstávání, že se mi nestává, že bych nějak zaspal.*“¹¹⁷ Následně ale dodal, že samozřejmě neví, jestli na tom, že mu brzké vstávání nedělá problém, má doopravdy vliv vojna a že by určitě k nějakému režimu navykl i v práci. Ale vyzdvihuje, že za nesplnění povinností byl na vojně přece jen větší trest: „*člověk mohl jít do toho vězení a tím se mu ta vojna prodlouží a to ne jenom o ty dny, co je člověk ve vězení, ale můžou mu dát za trest ještě další, třeba měsíc nebo dva*“¹¹⁸, a proto si to podle něj každý hlídal, protože nikdo tam nechtěl být déle, než bylo potřeba.¹¹⁹

Na koho měla vojna velký vliv, byl narátor MM: „*Když takhle někdo v patnácti letech odejde z domova na takovou dálku do takového prostředí, tak si myslím, že ho to určitě ovlivní.*“¹²⁰ Také ale vyzdvihuje, že si navykl určitému režimu, naučil se mít mimo jiné „*určitej smysl pro pořádek, pro organizaci*“¹²¹. Naučil se postarat sám o sebe a řešit věci sám „*na vlastní pěst*“¹²². Doplnil také, že pociťuje, že kvůli vojně o hodně přišel: „*vzala mi vlastně jakoby ten život od patnácti do devatenácti let, kterej byl trošičku jinej než by byl v civilu, takže každá mince má dvě strany.*“¹²³

Naopak narátor PM nemá pocit, že by ho vojna tímto směrem nějak ovlivnila. Vyjádřil se, že na to zpětně nepohlíží tak, že by ho vojna „*nějak formovala*“¹²⁴. Narátor PM byl jedním z těch, co šel po základní škole hned na internát, takže tvrdí, že už byl na nějaký režim zvyklý.¹²⁵ Vojnu by teda shrnul, takto: „*potkal jsem tam dobrý kluky a zjistil jsem, že gumáci jsou blbci.*“¹²⁶ Vyzdvihl ale, že

---

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Tamtéž

¹¹⁷ Tamtéž

¹¹⁸ Tamtéž

¹¹⁹ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023

¹²⁰ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022

¹²¹ Tamtéž

¹²² Tamtéž

¹²³ Tamtéž

¹²⁴ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

¹²⁵ Tamtéž

¹²⁶ Tamtéž

získal určitou zkušenost tím, že potkal „*nový lidi*“¹²⁷, se kterými by za běžných okolností nepřišel do styku. Dodává ale, že nepocituje, že by mu vojna dala „*nějakej drill do života*.“¹²⁸

Zde je tedy potřeba vyzdvihnout, že důležitou roli ve vnímání vojny hrála právě předchozí zkušenost těch narátorů, kteří již před vojnou nějaký čas pobývali od svých rodin. Ať už se jednalo o zmíněný internát nebo odstěhování se z domova, obě varianty narátorům usnadnily celý průběh odloučení, zvykání si na nový režim a celkovou změnu. Tyto reflexe se shodují bez ohledu na průběh a náročnost vojny absolventů ZVS.

2.2.3 Přijímač a vojenský výcvik

Po obdržení povolávacích rozkazů, byli vojáci základní služby zařazeni do přijímače, kde se učili potřebným dovednostem. Přijímač byl zakončen přísahou, po které následovalo zařazení na roty. Zkušenosti narátorů jsou velmi odlišné. Odlišují se náročností vojenského výcviku, délkou přijímače i celkovým režimem. V následujících odstavcích představím zkušenosti jednotlivých narátorů s přijímačem, který pro ně byl první ukázkou jejich nadcházejícího životního období.

Narátor JB sloužil v 60. letech a začátek svého přijímače si pamatuje velmi důkladně. Pro pohraniční stráž trval přijímač dva měsíce nad rámec dvou let ZVS. Po příchodu byli vojáci odvedeni do místnosti, kde měli za úkol „*sundat civil*“¹²⁹, který se dal následně do balíčku, ve kterém se posílal zpět domů. Dále měli za úkol se osprchovat, „*v trenýrkách se jde normálně do sprchy*“¹³⁰ a následně dostali „*všechno oblečení, od trenýrek, po tričko, kalhoty, všechno vojenský*“¹³¹. Následně byly vojákům ZVS přiděleny pokoje, kde měl každý „*velkej kufr*“¹³² s věcmi, které byly potřeba pro vojenský výcvik. „*Ted' ti řeknou, tady máte jmenovky, všechno si to podepište, ať se vám to neztratí*“¹³³, následně bylo potřeba jmenovky přišít, „*a pak se musí ukázat, že má člověk všechno připravený*“¹³⁴. Narátor JB se následně svěřil, že první tři dny pocítoval, že se atmosféra podobala „*jako furt takovému civilnímu životu*“¹³⁵, ale pak se „*přitvrdilo*“¹³⁶. Nacvičovali nástup, absolvovali různá školení, pravidelně docházeli do učeben, měli přesně daný rozvrh s denním rozkazem. Nejprve se pouze učili, jak se se zbraní zachází, „*to ti ještě nedají zbraň, hlavně jsme pochodovali, cvičili (...)*

---

¹²⁷ Tamtéž

¹²⁸ Tamtéž

¹²⁹ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

¹³⁰ Tamtéž

¹³¹ Tamtéž

¹³² Tamtéž

¹³³ Tamtéž

¹³⁴ Tamtéž

¹³⁵ Tamtéž

¹³⁶ Tamtéž

tu nám dali asi až za 14 dní¹³⁷. Sdělil, že jeho vojenský výcvik u „pohraničářů“¹³⁸ vypadal „trochu jinak“¹³⁹. Byl zde kladen důraz hlavně na běh, vojáci museli být připraveni na všechny možné situace. Kdyby byl například zjištěn narušitel hranice, museli být schopni ho doběhnout. Následně se i rozprávěl o tom, jaké byly určené pokyny postupu v takové situaci: „voják nesmí střílet, musí ho pronásledovat a zastavit“¹⁴⁰. Po neuposlechnutí třetí výzvy, je povolen výstřel do vzduchu, a pokud ani potom nezastaví, „tak je dovoleno po něm střílet“¹⁴¹. Dále ale dodal, že bylo zakázáno dotyčného střelit na území jiného státu nebo na území hranice. „Ten výcvik a to běhání, to bylo v prvním měsíci“¹⁴², následně byli vojáci rozděleni do skupin. „Já měl výhodu, že jsem měl před vojnu už hotovou autoškolu, takže mě zařadili jako řidiče“¹⁴³, svěřil se. Druhý měsíc skupině řidičů začaly cvičné jízdy, které byly zakončeny zkouškou. Po skončení přijímače byl „velkej nástup“¹⁴⁴, kde vojáky rozdělovali, kam kdo půjde sloužit.¹⁴⁵

Narátor PM sloužil v 80. letech a o svém přijímači naopak moc mluvit nechtěl: „Jako už tam to bylo docela silný a byla tam i velká šikana“¹⁴⁶. Jediné, s čím se mi svěřil z průběhu jeho přijímače, byla zkušenost z úplného začátku: „Tam nás po nástupu museli úplně oštříhat dohola, a to jsme se ani vůbec nemohli poznat“¹⁴⁷. Dále jsem zpozorovala, že se k tomuto období narátor PM nerad vrací a na toto období nemá moc kladných vzpomínek. Podle toho, co mi následně sdělil, nebyl jeho přijímač jednoduchý: „Už tam se stalo, že ten, co nás šikanoval nejvíc, pak šel a ukradl si z ošetrovny injekční stříkačku, píchnul si do žíly vzduch a bylo po něm“¹⁴⁸. Měla jsem alespoň možnost získat více informací z rozhovoru s jeho matkou.

Narátorka MM tvrdí, že ji syn „asi tři měsíce nepsal“¹⁴⁹ a byla „úplně na nervy“¹⁵⁰. Dokonce se mi svěřila, že zašla na vojenský výbor, kde se chtěla informovat, zda by ji armáda informovala, kdyby se synovi něco stalo. Nejhorší pro ni bylo, když jí po přijímači „přišlo v tom papírovém pytli

---

¹³⁷ Tamtéž

¹³⁸ Tamtéž

¹³⁹ Tamtéž

¹⁴⁰ Tamtéž

¹⁴¹ Tamtéž

¹⁴² Tamtéž

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ Tamtéž

¹⁴⁵ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová dne 10. 04. 2023

¹⁴⁶ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

¹⁴⁷ Tamtéž

¹⁴⁸ Tamtéž

¹⁴⁹ Druhý rozhovor s narátorkou MM vedla Monika Mašatová, dne 25. 03. 2023

¹⁵⁰ Tamtéž

jeho oblečení z vojny, a ještě do toho dali ty jeho vlasy“¹⁵¹. Narátor PM jí následně napsal, že měli „nějaký cvičení“¹⁵², a proto neměl čas se ozvat.¹⁵³

Narátor LK, který sloužil v 90. letech, se mi svěřil, že byl na přijímač „psychicky připraven“¹⁵⁴, byl připraven na to, že ho čeká „totální buzerace“¹⁵⁵ a šikana. Očekával, že ho čeká období „neustálého pochodování a cvičení“¹⁵⁶. Dokonce použil i slovo „peklo“¹⁵⁷. Byl tedy překvapen, když po příchodu žádný přijímač neměl. Narátor LK nastoupil na ZVS jako pětimetr, dále dodává, že tam nebyl jediný, „další pětimetři byli ženatý a měli děti, takže taky měli nárok na tu vojnu na těch pět měsíců“¹⁵⁸. Ostatní měli ZVS na rok a půl. „Já jsem první týden chodil loupat brambory do jídelny nebo myl nádoby, to byl jako můj přijímač, a pak jsme hned začali dělat tzv. službaře“¹⁵⁹, vysvětluje. Dokonce dodal, že za celou dobu své vojny „žádnou zbraň neviděl“¹⁶⁰.

Pro narátora MM byla jako pro všechny ostatní změna náročná. Narátor MM odešel na střední vojenskou školu v roce 1978, v tu dobu pro něj byla velmi nová zkušenost poznat vrstevníky jiných národností z celého Československa. Narátor MM tvrdí, že tam byli Slováci, „dále Slováci, kteří ale mluvili jenom maďarsky, protože slovenštinu moc neuznávali a neměli ji rádi“¹⁶¹. Dále „kluci ruského původu“¹⁶². Dodává, že mezi nimi během čtyř let vznikly „velký přátelství“¹⁶³, ale objevily se samozřejmě i neshody. Svěřil se, že v tu dobu začal poprvé vnímat rozdíly mezi národnostmi, všiml si, že „někteří slovenští kluci vyloženě neměli rádi český kluky“¹⁶⁴. Rozpoznával, že i mezi Slováky a Maďary panovaly neshody. Byla tam „mezi nima mnohdy taková ta nevráživost, averze“¹⁶⁵. Dále ale dodal, že bylo vidět, že „to nejde jakoby z těch kluků“¹⁶⁶, ale jednalo se o generační problém, který si přinesli ze svých rodin a z výchovy. Tvrdí, že po celou dobu střední školy tyto problémy nevytizely.¹⁶⁷

---

¹⁵¹ Tamtéž

¹⁵² Tamtéž

¹⁵³ Druhý rozhovor s narátorkou MM vedla Monika Mašatová dne 25. 03. 2023

¹⁵⁴ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

¹⁵⁵ Tamtéž

¹⁵⁶ Tamtéž

¹⁵⁷ Tamtéž

¹⁵⁸ Tamtéž

¹⁵⁹ Tamtéž

¹⁶⁰ Tamtéž

¹⁶¹ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022

¹⁶² Tamtéž

¹⁶³ Tamtéž

¹⁶⁴ Tamtéž

¹⁶⁵ Tamtéž

¹⁶⁶ Tamtéž

¹⁶⁷ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová dne 11. 05. 2022

2.2.4 Denní režim a jeho odraz ve společensko-historickém kontextu

Pokud chceme opravdu porozumět fenoménu ZVS a mít možnost alespoň trochu se vžít do konkrétních denních situací, které narátoři prožívali, je pro nás popis denního režimu ZVS velmi cenný a důležitý. V následujících odstavcích proto představím průběh denního režimu z pohledu každého narátora. Zároveň lze z jednotlivých výpovědí zpozorovat společensko-historický kontext dané doby a tím sledovat možnou proměnu v čase tohoto institutu. Poslední odstavec je věnován dennímu režimu na střední vojenské škole, tento odstavec tedy slouží k porovnání denních povinností a náročnosti vojny budoucích vojáků z povolání a vojáků ZVS.

2.2.4.1 Dopravní rota v šedesátých letech

V jednom pokoji bylo 16 vojáků spících na palandách. „*Náš pokoj byl tak malej, jak je ted' můj pokoj, kde jsem sám. Když byl poplach, tak ti ten druhej skočí na hlavu, než vylezeš z postele*“¹⁶⁸, pronesl narátor JB pobaveně. U každé postele byla truhla na osobní věci, oblečení měli vojáci ve skříňkách ve sklepě. „*Všichni na baráku jsme byli dopravní rota*“¹⁶⁹, sděluje. Každý z jich měl jiné auto a jejich denní režim se odvozoval podle naplánovaných jízd. V době plánované jízdy se řidiči ustrojili, dojeli, kam bylo určeno, na místě se ohlásili a čekali. Narátor JB jezdil také po civilních městech, dost často i do Prahy, dále po různých rotách v pohraničí jako byl Sněžník, Rumburk a Šluknov. „*Byl jsem řidič takhle pro dva velitele*“¹⁷⁰, tvrdí narátor JB. Po příjezdu bylo auto potřeba umýt a dát do garáže. Následně se na narátora vztahoval režim a povinnosti „*baráku*“¹⁷¹. „*Kolikrát jsem ale třeba přijel až v 11 hodin večer*“¹⁷², dodal. „*Nejkrásnější bylo, když mě povolali na jízdu, tak to jsem tam všechno nechal a odjezd. To, když jsem byl pryč, tak byla pohoda*“, pousmál se.¹⁷³

2.2.4.2 Práce na stavbě v osmdesátých letech

Na útvaru narátora PM bylo na pokoji 23 vojáků, z toho tři Češi, dva Moravané, šest Slováků a zbytek „*slovenští Maďaři, ti kolikrát neuměli ani mluvit*“¹⁷⁴. Jejich hlavní náplň denního režimu byla práce na stavbě. Den začínal rozcvíčkou, následně snídaní, prací „*tak do 17 hodin*“¹⁷⁵ a končil večerí. „*Tam to bylo jasně nalajnovaný všechno*“¹⁷⁶, tvrdí narátor PM. Každé pondělí měli jako

¹⁶⁸ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

¹⁶⁹ Tamtéž

¹⁷⁰ Tamtéž

¹⁷¹ Tamtéž

¹⁷² Tamtéž

¹⁷³ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová dne 10. 04. 2023

¹⁷⁴ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

¹⁷⁵ Tamtéž

¹⁷⁶ Tamtéž

součást rozvrhu PŠM, Politické školení mužstva, „*to nám vtoukali do hlavy, jakej byl Lenin a Stalin a jaký to byli hodní hoši*“¹⁷⁷, vzpomínal narátor PM pobaveně.¹⁷⁸

2.2.4.3 Pracovní tábor v devadesátých letech

„*Měli jsme kovový patrový posteľe a v místnosti nás spalo třeba 15 lidí.*“¹⁷⁹ Narátor LK dále tvrdí, že jejich režim byl velmi odlišný, zmínil, že je toho názoru, že se po revoluci armáda „*reformovala*“, jelikož do té doby „*jsme byli*“ pod velkým vlivem Sovětského svazu a armáda byla „*jako takový ten největší přísluhovač sovětských armád*“, vše bylo podle „*jejich*“ vzoru a celý režim byl nastaven podle „*nich*“¹⁸⁰. Narátor LK je toho názoru, že se po revoluci změnila povaha „*těch nejhorších věcí, co se na vojně vojákům mohla dít*“¹⁸¹. Dále pokračoval o tom, jakým způsobem byla jeho zkušenost odlišná: „*Nás nikdy nikdo ani jako neučil střílet nebo držet nějakou zbraň*“¹⁸². Neměli žádný vojenský výcvik, byl to pracovní tábor, kde se nejednalo o obranu vlasti. Po celou dobu budovali vojáci z útvaru narátora LK „*nějakej objekt pro vojáky*“¹⁸³. Vstávali v 6 hodin ráno a po snídani odjížděli autobusem do práce, který přijel zpět v 17 hodin. Po nástupu na večeri v 18 hodin měli do večerky „*de facto volno*“¹⁸⁴. Narátor LK měl „*jinej režim než ostatní*“¹⁸⁵. Tvrdí, že se mezi ostatní „*nemohl dostat*“¹⁸⁶, protože není řemeslník a celý jeho útvar byl „*samej řemeslník*“¹⁸⁷. Narátor LK se dostal do skupiny lidí, která „*neustále dělala stráž*“¹⁸⁸. Narátor LK si tak vyzkoušel práci na pozici dozorčího roty, pomocníka dozorčího roty, dozorčího štábu, dokonce i dozorčího ve vězení nebo na ošetřovně, nejčastěji pracoval na pozici dozorčího brány. Vždy, když předal 24 hodinovou službu, měl dalších 24 hodin volno. Ve svém volném čase mohl narátor LK opustit útvar, dokonce měl k dispozici i civilní oblečení, „*což byla jako nějaká úplná výjimka*“¹⁸⁹. Tento pracovní režim narátorovi LK velmi vyhovoval, jelikož mohl v době volna dojíždět domů. Mimo jiné se na všechny vojáky vztahovaly denní povinnosti, mezi které patřil i úklid útvaru. Narátor LK tvrdí, že tam musel být „*naprostej pořádek*“¹⁹⁰, následně dodal: „*Nebylo to ale tak, že by tam někdo chodil a bílou rukavicí to sledoval*“¹⁹¹, pousmál se. Museli mít perfektně srovnané skříňky, „*vyfasované*“¹⁹²

---

¹⁷⁷ Tamtéž

¹⁷⁸ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová dne 12. 03. 2023 ¹⁷⁹

Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023 ¹⁸⁰

Tamtéž

¹⁸¹ Tamtéž

¹⁸² Tamtéž

¹⁸³ Tamtéž

¹⁸⁴ Tamtéž

¹⁸⁵ Tamtéž

¹⁸⁶ Tamtéž

¹⁸⁷ Tamtéž

¹⁸⁸ Tamtéž

¹⁸⁹ Tamtéž

¹⁹⁰ Tamtéž

¹⁹¹ Tamtéž

¹⁹² Tamtéž

vojenské oblečení muselo být složené, „*ale že by nás nutili, abychom to měli do nějakých komínků, to zase ne*“¹⁹³. Svěřil se, že tento režim přišel všem vojákům „*úplně normální*“¹⁹⁴, naopak si záměrně dávali pozor, aby vše plnili, protože byli vděční za to, že jejich vojna nebyla „*tak přísná*“.¹⁹⁵

Jak jsem již zmínila výše, narátor LK má staršího bratra, se kterým často porovnávali své zkušenosti z vojny. Jeho bratr je o sedm let starší, tedy na ZVS sloužil v osmdesátých letech. Narátor LK tvrdí, že jeho vojna byla „*hodně tvrdá*“¹⁹⁶, měli velkou šikanu a byl kladen velký důraz na nástupy, rozcvičky a výcvik se zbraněmi. „*Brácha si na vojnu hrozně stěžoval*“¹⁹⁷, řekl narátor LK a dodal, že měl „*velkej buzerplac*“¹⁹⁸. „*Museli každé ráno dělat ohromný výkony, jako žabáky, kačáky, dřepy, kliky a furt jenom běhali*“¹⁹⁹. Svěřil se, že bratra několikrát s rodiči navštívili a on jim svoje zkušenosti sděloval. Dodal, že to pro něj poté bylo o to těžší se psychicky připravit na dobu, která ho čeká.²⁰⁰

2.2.4.4 Odlišnost režimu: absolvent střední vojenské školy a bývalý voják z povolání

Narátor MM absolvoval střední vojenskou školu v letech 1978-1982. Každý den začínal rozcvičkou, „*vzbudili nás nějakou bláznivou písťalkou*“²⁰¹, zasmál se narátor MM. Bez ohledu na to, jestli bylo jaro, léto, podzim nebo zima, bez ohledu na to, jestli bylo venku -10 °C, „*prostě jsme museli mít rozcvičku*“²⁰². Rozcvička trvala 20 až 25 minut, vojáci měli vždy předepsáno, co si mohou a nemohou obléct. V zimě měli například předepsáno, že musí mít rukavice a beranici. V létě museli být v tílku nebo v „*trenýrkách*“²⁰³ a nesměli vyjít v „*ničem jiném*“²⁰⁴. Po fyzicky náročné rozcvičce se přesunuli na „*ubikace*“²⁰⁵ a následně na snídani. Narátor MM dále tvrdí, že během všech přesunů museli být vojáci ve formacích a pochodovat, mnohdy museli i zpívat, „*prostě blázinec*“²⁰⁶, dodal. Během všech přesunů jim byla kontrolována výstroj, museli mít „*vyleštěný boty*“²⁰⁷ a správně upravenou uniformu. Po snídani se přesouvali do učeben, kde v 8 ráno začínalo studium, jako „*budoucí vojenský zdravotníci*“²⁰⁸ měli rozsah studia, který odpovídal studiu civilní střední zdravotní

---

¹⁹³ Tamtéž

¹⁹⁴ Tamtéž

¹⁹⁵ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023

¹⁹⁶ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023

¹⁹⁷ Tamtéž

¹⁹⁸ Tamtéž

¹⁹⁹ Tamtéž

²⁰⁰ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023

²⁰¹ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022

²⁰² Tamtéž

²⁰³ Tamtéž

²⁰⁴ Tamtéž

²⁰⁵ Tamtéž

²⁰⁶ Tamtéž

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ Tamtéž

školy. K tomu měli každým rokem dalších pět až sedm předmětů, které se zaměřovaly na vojenskou specializaci, tam se například učili poskytování zdravotnické pomoci v přední linii nebo v týlu²⁰⁹, dále postupu ošetření různých střelných poranění nebo poranění z bojiště, dále specializace na to, jak například přemísťovat raněné vojáky z první bojové linie do týlu. Po skončení výuky následoval oběd a denní rozkaz, který „trval nějak půl až tři čtvrtě hodiny“²¹⁰. Denní rozkaz sloužil pro sdělení úkolů a rozdělení rozkazů, docházelo zde i k předávání pošty. Na denním rozkazu se scházela celá rota, tedy všech pět čet: „*Jestli si to vybavuju dobře všechno, tak ty obory byly PHM, obor Pohonné hmoty a maziva, potom proviantáci, to byli takoví vojenští zásobovači ve stravování, dále výstrojáři, a pak taky vojáci základní služby*“²¹¹. Po denním rozkazu následovalo samostudium a večere. Narátor MM dále sděluje, že byly velmi časté nácviky denních i nočních poplachů. Ty se odehrávaly buď v areálu nebo mimo něj: „*To nás dali na nákladní automobil, jeli jsme někam na určený místo v lese někde, tam jsme dvě, tři hodiny plnili nějaký speciální úkoly, a pak nás vrátili zpátky*“²¹², vzpomínal pobaveně narátor MM. Celkově narátor MM shrnuje režim tak, že osobního volna měli „*úplný minimum*“.²¹³

Změny v režimu zpozoroval i narátor MM, který byl po vystudování střední vojenské školy do roku 1993 jedenáct let vojákem z povolání. Zmiňuje se o tom, že před tím, než vypukla Sametová revoluce, „*bylo všechno pevně daný*“²¹⁴. Komunistická strana byla hlavní vedoucí silou, vše řídila, a to se odráželo i v armádě. „*Ta doba za toho komunismu byla prostě hrozná*“²¹⁵, vzpomínal. Po revoluci bylo podle narátora MM zajímavé to, jak se „*změnil postoj*“²¹⁶ některých vojáků z povolání. Někteří tomuto zvratu nevěřili a byli toho názoru, že to bude otázka měsíců, co dostane KSČ vše zpět a režim se naopak ještě více upevní „*a bude dál takzvaně se Sovětským svazem na věčné časy a nikdy jinak*“²¹⁷. Druzí změnu podporovali a byli mezi nimi i ti, kdo byli ještě donedávna velcí zastánci KSČ a nyní vlivem manifestací „*změnili postoj*“²¹⁸. Dále pokračuje o tom, že se v armádě jednalo o dobu nejasnou a nepřehlednou, jelikož se nevědělo, co bude dál „*a celkově ten tlak z toho velení nebyl tak intenzivní a klima ze společnosti se do té armády jednoznačně přenášelo*“²¹⁹. Narátor MM potvrzuje,

---

²⁰⁹ Území, které je v určité vzdálenosti od přední linie, ze kterého je přední linie doplňována, jak technikou, tak živou silou. Definice z druhého rozhovoru s narátorem MM, který vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022.

²¹⁰ Tamtéž

²¹¹ Tamtéž

²¹² Tamtéž

²¹³ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová dne 11. 05. 2022

²¹⁴ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022

²¹⁵ Tamtéž

²¹⁶ Tamtéž

²¹⁷ Tamtéž

²¹⁸ Tamtéž

²¹⁹ Tamtéž

že v devadesátých letech velitelé již „*tolik netlačili na pilu*“²²⁰ a celý režim byl uvolněnější. V této době bylo narátorovi MM zároveň umožněno na jeho vlastní žádost z armády odejít.²²¹

2.2.5 Šikana a vztahy mezi vojáky

V průběhu přípravy jsem se setkala s termíny *mazácká* a *gumácká vojna*. Ptala jsem se narátorů, zda se s těmito termíny setkali, a pokud ano, jak by svoji vojnu charakterizovali. Šikana byla pro narátory citlivým tématem. Buď se k otázce nechtěli do detailů vůbec vyjadřovat nebo spíše mluvili o zkušenostech druhých, než aby se svěřili s něčím, čím si prošli sami. Narátor JB a LK na své vojně naopak žádnou šikanu nezažili.

Narátor JB se k tomuto tématu vyjádřil tak, že u nich na rotě šikana nebyla, dále dodal, že byl také často jako řidič pryč, a protože vozil vysoce postavené velitele, je toho názoru, že i kdyby u nich na rotě šikana byla, tak si na něj „*nikdo nic nedovolí*“.²²²

Narátor PM se svěřil, že jim šikana „*začala*“²²³ už na přijímači, následně sloužil v Bratislavě, kde byla také „*velká šikana*“²²⁴. Dále se k tématu vyjadřovat nechtěl.

Narátor LK byl jediný, kdo se k tématu rozmluvil více. Svěřil se, že byl smířen s tím, že ho bude čekat *mazácká vojna*, že budou jako „*mladý trpět*“²²⁵ a budou mít špatné podmínky. Na vojně poté zjistil, že u nich na rotě byli starší vojáci „*normální, hodní kluci*“²²⁶ a nebyli na mladé vojáky „*nějak extra přísný*“.²²⁷ Noví vojáci za to byli vděční, a tak se jejich úkoly snažili plnit a „*vyšlapovat*“.²²⁸ Naopak vzpomínal, že jiná rota „*trochu dál*“²²⁹ od narátora LK měla „*velkou šikanu od mazáků*“.²³⁰ Vyprávěl, že se tito mazáci z druhé roty dozvěděli, „*že u nás žádná šikana není a chtěli naši rotu vyškolit*“.²³¹ Dodal, že se dokonce „*pomaloučku schylovalo k rvačce*“²³², ale starší vojáci z roty narátora LK se za mladé vojáky postavili a nedovolili jim to. „*A to bylo teda jako úplně úžasný prostě*“²³³, vzpomínal narátor LK.²³⁴

---

²²⁰ Tamtéž

²²¹ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová dne 11. 05. 2022

²²² Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová dne 10. 04. 2023. Narátor sloužil v 60. letech.

²²³ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová dne 12. 03. 2023. Narátor sloužil v 80. letech.

²²⁴ Tamtéž

²²⁵ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023. Narátor sloužil v 90. letech.

²²⁶ Tamtéž

²²⁷ Tamtéž

²²⁸ Tamtéž

²²⁹ Tamtéž

²³⁰ Tamtéž

²³¹ Tamtéž

²³² Tamtéž

²³³ Tamtéž

²³⁴ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023

Se vztahy mezi vojáky má nejvíce zkušeností narátor MM. Ten se během střední školy potkával s dalšími studenty, tedy s budoucími vojáky z povolání z různých čet, dále každá z těchto čet měla svého velitele, takže se potkával i s vojáky z povolání. „*Současně jsme se tam potkávali i se studenty vysoké školy*“²³⁵, dodává narátor MM. Ve stejném útvaru byla totiž tehdy i vysoká škola dopravní pro budoucí vojáky z povolání. „*Dále, aby ten vojenskej útvar mohl nějak fungovat, tak tam samozřejmě byli i vojáci základní služby, který tam byli na dva roky*“²³⁶. Doplnuje, že vojáci ZVS nebyli přiděleni například k bojovým útvarům jako jeho spolužáci, spíše například sloužili na bráně nebo v kuchyni. Následně se narátor rozmluvil o vztazích mezi studenty vojenské střední školy a vojenské vysoké školy. Byla mezi nimi znát určitá „*nevraživost*“²³⁷. Tvrdí, že se na ně koukali „*jako na blázny, co přišli studovat od patnácti, zatímco si oni užívali svoje mládí*“²³⁸. Vojáků základní služby si „*nevšímalí*“²³⁹, ale dodává, že mezi nimi žádná přátelství nevznikala, „*protože oni v nás viděli budoucí vojáky z povolání*“²⁴⁰. Narátor MM dále dodává, že to celé „*nebylo úplně optimální*“²⁴¹, dost často vznikaly hádky, za které byly následně udělovány tvrdé tresty.²⁴²

Narátor MM se s pojmy mazácká a gumácká vojna setkával v „*podstatě dennodenně*“²⁴³. „*Tyhle pojmy se táhly*“²⁴⁴ celými čtyřmi roky studia střední školy. Upřesňuje ale, že v rámci jednoho ročníku „*neměli potřebu sami sobě dělat nějakou mazáckou vojnu*“²⁴⁵. Dodává, že se nijak „*extra nekamarádili*“²⁴⁶, ale vycházeli si vstříc. Mazáckou vojnu tedy nezažil, ta byla častější právě u vojáků ZVS. Naopak to byli právě vrstevníci narátora MM, kterým vojáci základní služby říkali „*gumy a gumáci, nebo jsme pro ně byli takzvaný furtáci, protože jsme tu vojnu měli na furt*“²⁴⁷, vzpomínal pobaveně narátor MM. Dále dodává, že nešlo pouze o poznámky a narážky, ale opravdu mezi jednotlivými skupinami vznikaly často i vyhrocené situace.²⁴⁸

2.2.6 Nejsilnější zážitek z vojny

Během nahrávání rozhovorů jsem byla svědkem vyprávění nejednoho silného zážitku, který zůstal v pamětech narátorů. Nesetkala jsem se ani jednou s tím, že by byla odpověď na tuto otázku

²³⁵ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022

²³⁶ Tamtéž

²³⁷ Tamtéž

²³⁸ Tamtéž

²³⁹ Tamtéž

²⁴⁰ Tamtéž

²⁴¹ Tamtéž

²⁴² Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová dne 11. 05. 2022. Narátor byl na střední vojenské škole zdravotní v letech 1978-1982.

²⁴³ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022

²⁴⁴ Tamtéž

²⁴⁵ Tamtéž

²⁴⁶ Tamtéž

²⁴⁷ Tamtéž

²⁴⁸ Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová dne 11. 05. 2022

směřována kladným směrem a byl vyzdvižen například nějaký úspěch, či šťastná vzpomínka. Jelikož se jednalo o fyzicky i psychicky náročné období, bylo bohužel časté, že se během ZVS mohlo přihodit několik ošklivých zranění, byly případy, kdy vojáci skončili v nemocnicích či ve vězení, nebo se někteří vojáci snažili spáchat i sebevraždu.

Jediný narátor JB tvrdí, že se v průběhu jeho vojny „žádný šílenosti neděly“²⁴⁹ a nic závažného, co by „stálo za zmínku“²⁵⁰, si nevybavuje. Narátorovi MM se jich naopak vybavilo několik, ale nechtěl o nich mluvit.

Narátor PM se svěřil hned s dvěma silnými zážitky. „*To jednou takhle slavili zobáci pětistovku, jakože 500 dní do civilu, a klouzali se po zábradlí*“²⁵¹. Narátor PM šel zrovna z oběda, když jeden z nich následně upadl na schody hlavou přímo na roh. „*To bylo slyšet, jako když cinkne vajíčko, když ho pustíš skořápkou na beton, takhle to ruplo a měl to celý otevřený a najednou se ta krev vyvalila ven*“²⁵². Voják si rozsekl hlavu přímo před narátorem PM: „*Já jsem pak přišel na pokoj a já byl z toho úplně špatnej celej*“²⁵³, dodal. Zraněného vojáka následně odvezli do nemocnice, vrátil se až po třech měsících s hlavou stále zavázanou. Další zážitek, kterého byl narátor PM svědkem, se bohužel již nestal náhodou. Jednou uprostřed noci šel narátor PM na toaletu a po odchodu z „*umývárky se mi něco lepilo na pantofle*“²⁵⁴. Chtěl jít tedy sdělit vojákovi, který byl poblíž a tu noc držel stráž, že je „*asi něco rozlitého na zemi*“²⁵⁵. Voják ale nebyl při vědomí, „*ležel na stole, tekla z něj krev a vedle něj ležel dopis*“²⁵⁶. Narátor PM dále dodal, že se snažil rychle někoho zavolat a raněný voják byl následně odvezen do nemocnice. Tvrdí, že přežil, ale „*dostal Sabinov*“²⁵⁷, vojenské vězení za to, že se „*podřízl ve službě*“²⁵⁸. Narátor PM tomuto vojákovi zachránil život, je totiž naživu jen díky tomu, že ho ten večer našel.²⁵⁹

Zážitek narátora LK se také týká pokusu o sebevraždu. Jeden z vojáků na jeho rotě nezvládal nápor denního režimu. „*Naše vojna ale nebyla nějak extra přísná, on byl nějaký super*

---

²⁴⁹ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

²⁵⁰ Tamtéž

²⁵¹ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

²⁵² Tamtéž

²⁵³ Tamtéž

²⁵⁴ Tamtéž

²⁵⁵ Tamtéž

²⁵⁶ Tamtéž

²⁵⁷ Tamtéž

²⁵⁸ Tamtéž

²⁵⁹ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová dne 12. 03. 2023. Narátor sloužil v 80. letech.

*zhejčkanej*²⁶⁰. Tento voják skočil z patra dolů po schodech, „*ale nepovedlo se mu to*“²⁶¹, následně dodává, že se hodně pobil, byl odvezen do nemocnice, a už ho „*nikdy neviděli*“.²⁶²

2.2.7 Vycházky a kontakt s domovem

Jelikož se ve své práci zaměřuji i na blízké osoby, chtěla bych v této podkapitole nastínit, jakým způsobem byli vojáci a jejich blízké okolí společně v kontaktu. Zaměřuji se zde na to, jak časté měli vojáci vycházky, jak často se vídali se svou rodinou a zda si s rodinou dopisovali.

Narátor JB měl vycházky každý týden, vždy ve středu nebo v neděli. Jednou za rok měl dovolenou, to odjížděl na týden domů. Jelikož byl daleko od domova, byl za celou dobu ZVS služby doma jen dvakrát, právě v době dovolené. Dále dodal, že domů dopisy psal i rodina jemu zpět, ale jelikož byl „*na místě po starším bráchovi*“²⁶³, tak si nedopisovali tak často, jelikož věděli, že je „*v pořádku*“²⁶⁴. Tvrdí, že se dopisy kontrolovaly a nemohlo se do nich třeba napsat, že je „*na vojně nějaká buzerace nebo tak*“.²⁶⁵

Narátor PM měl za celé dva roky vojny „*opuštěák*“²⁶⁶ třikrát, to dostávali vojáci volno na tři dny a k tomu byly přidělené dva dny navíc na cestu ze Slovenska. Dovolená byla většinou naplánovaná na deset dní na období Vánoc, znovu s dvěma dny navíc na cestu. Za celou dobu ZVS byl narátor doma čtyřikrát. S rodinou si dopisoval často a jelikož měl nízký žold, posílali mu rodiče i peníze. Několikrát se ale stalo, že mu při kontrole dopisů byly peníze sebrány. Vycházky měl narátor povolené dvakrát v týdnu.²⁶⁷

Naprosto ojedinelou zkušenost měl narátor LK, který byl „*skoro pořád doma*“²⁶⁸. To mu umožňovala 24hodinová služba na pozici dozorčího, po které následovalo 24hodinové volno, během kterého mohl opustit areál ZVS. Ze začátku netušil, že bude mít možnost jezdit domů, takže ho v přítelkyně „*vybavila*“²⁶⁹ dopisními potřebami, známkami a papíry. „*No a možná jsem tam napsal tak jeden dopis*“²⁷⁰, dodal pobaveně. V případě narátora LK se tedy o žádné odloučení od rodiny a přítelkyně nejednalo, jelikož dojížděl domů pravidelně.²⁷¹

²⁶⁰ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023. Narátor sloužil v 90. letech.

²⁶¹ Tamtéž

²⁶² Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023

²⁶³ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

²⁶⁴ Tamtéž

²⁶⁵ Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová dne 10. 04. 2023. Narátor sloužil v 60. letech.

²⁶⁶ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

²⁶⁷ Druhý rozhovoru s narátorem PM vedla Monika Mašatová dne 10. 04. 2023. Narátor sloužil v 80. letech.

²⁶⁸ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

²⁶⁹ Tamtéž

²⁷⁰ Tamtéž

²⁷¹ Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová dne 11. 02. 2023. Narátor sloužil v 90. letech.

2.2.8 Partnerské vztahy

Celou podkapitolu Partnerské vztahy bych chtěla věnovat rozhovorům s blízkými osobami, tedy narátorkám EB a JM, které potkaly svého současného manžela právě během jeho služby na ZVS. Chtěla bych zde nastínit, jak se páry seznámily, jak jejich vztah během vojny vypadal, zda ho vnímali jako něco vážného a jak vypadal po vojně.

Narátor JB a narátorka EB se seznámili „na čajích“²⁷². Mladí chodívali na čaje každou sobotu večer nebo neděli odpoledne. „*To byla taková zábava, tomu se říkalo čaje, ale pilo se tam pivo, tam normálně hrála muzika a mladý tam chodili, aby někoho potkali*“²⁷³, vzpomíná pobaveně narátorka EB. Dále dodává, že se s narátorem JB seznámila až ke konci jeho vojny. Jelikož měla narátorka od rodičů zakázáno večer chodit ven, chodívala na čaje vždy v neděli. Narátor JB měl naopak vycházky každou středu či sobotu, a proto chodíval na čaje vždy v sobotu. Poznali se tak, že měl jednou narátor JB změněný den vycházky a přišel na čaje v neděli. Svůj vztah od začátku „*brali vážně*“²⁷⁴. Narátorovi JB bylo v tu dobu 21 let a narátorce EB 18 let. Když narátorovi JB skončila vojna, přestěhoval se za narátorkou EB do Děčína, do města, kde sloužil během své ZVS.²⁷⁵

Narátor PM a narátorka JM se seznámili v Bratislavě na náměstí, během vycházky narátora PM. „*Byla jsem na procházce s kamarádkou a naproti nám šli tři vojáci a kamarádku nenapadlo nic lepšího než do mě strčit, abych do nich vrazila, žejo*“²⁷⁶, vzpomíná pobaveně narátorka JM. Narátorce JM bylo v tu dobu pouhých 16 let a narátorovi PM 19 let. Krátce na to spolu „*začali chodit*“²⁷⁷, vídali se pravidelně každou vycházku narátora PM. Narátor PM bral vztah vážně od samého začátku, narátorka JM se domnívala, že vztah skončí spolu se ZVS narátora PM. Krátce na to, co narátorovi PM skončila vojna, byla narátorka JM těhotná, společně se následně přestěhovali do Čech, do města, kde narátor PM vyrůstal.²⁷⁸

Narátor JB a narátorka EB, moji prarodiče, se seznámili až ke konci vojny narátora JB. Vídali se tedy v době jeho vycházek a poté, co narátorovi JB skončila vojna, se za narátorkou EB přestěhoval do Děčína. Naopak narátor PM a narátorka JM se seznámili k začátku vojny narátora PM, bylo tedy velmi zajímavé zjistit, jak z pohledu narátorky JM, tak z pohledu narátora PM, jak jejich vztah během vojny probíhal. Podle narátorky JM se vídali skoro každý den, narátor PM měl ale vycházky povolené

²⁷² Druhý rozhovor s narátorkou EB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

²⁷³ Tamtéž

²⁷⁴ Tamtéž

²⁷⁵ Druhý rozhovor s narátorkou EB vedla Monika Mašatová dne 10. 04. 2023

²⁷⁶ Druhý rozhovor s narátorkou JM vedla Monika Mašatová dne 12. 03. 2023

²⁷⁷ Tamtéž

²⁷⁸ Druhý rozhovor s narátorkou JM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

jen dvakrát v týdnu. Později jsem se dozvěděla, že narátor PM z vojny za narátorkou JM utíkal na nepovolené vycházky, a to velmi pravidelně: „*To jsme si takhle chodili po Bratislavě a najednou mi řekl, ať dávám pozor, jestli nejde hlídka*“²⁷⁹, pousmála se. „*No mě by ani nenapadlo, že to myslel proto, že nemá vycházky, to já jsem o tom neměla přehled*“²⁸⁰. Dále dodala, že pokaždé, když šla nějaká „*hlídka*“²⁸¹, tak ho „*hnedka zatáhla do obchodu*“²⁸². Zeptala jsem se i na zkušenost narátora PM, ten k tomu dodal: „*kdyby mě chytili, tak mě zavřou a dostanu se domů až za další půl rok nebo rok klidně*“²⁸³. Narátorka JM dále upřesnila, že se tato hlídka dala vždy poznat: „*oni ti vojáci měli takový pásky přes rameno, to byla jako vojenská policie*“²⁸⁴. Tato „*hlídka*“²⁸⁵ měla vždy nárok vojáky zkontrolovat, například jak jsou ustrojení, zda mají na sobě předpisovou obuv, každý přestupek vojáků se zaznamenával do „*knížky*“²⁸⁶.

Dále mě zajímalo, jak narátorka JM snášela, že se po vojně rozhodli přestěhovat do Čech. „*No nechtěla jsem se stěhovat nejdřív*“²⁸⁷, začala. Upřesnila, že od mala vyrůstala u své babičky a nechtěla se stěhovat kvůli ní, jelikož ji nechtěla opustit. „*No, jenomže já pak otěhotněla*“²⁸⁸, pousmála se. Začali tedy řešit, jak se společně sestěhují. Nejdříve za sebou po vojně navzájem dojížděli, to se narátorka rozmluvila o tom, jak ji tehdy překvapilo, kolik Slováků jezdí vlakem do práce do Prahy. Zmínila se totiž, že v tu dobu vnímala, že Slováci „*moc neměli rádi*“²⁸⁹ Čechy: „*To jsme si takhle šli sednout do restaurace (s narátorem PM – pozn. aut.), on nám objednal a oni to nepřinesli, jenom proto, že na ně mluvil česky*“²⁹⁰. Následně dodala, že naopak v Praze na ni v tu dobu byli vždycky všichni „*moc milí a usměvaví*“²⁹¹. Byla tedy velmi vděčná za to, když jim matka narátora PM (narátorka MM) nabídla, že se mohou nastěhovat k nim domů i s babičkou narátorky JM. „*Trvalo mi deset let, než jsem si zvykla na tu změnu a abych nemíchala slovenštinu s češtinou*“²⁹², pousmála se narátorka JM. Na Slovensko už by se ale nevrátila, Čechy bere jako svůj domov, žije zde již 32 let.²⁹³

---

²⁷⁹ Druhý rozhovor s narátorkou JM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

²⁸⁰ Tamtéž

²⁸¹ Tamtéž

²⁸² Tamtéž

²⁸³ Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023 ²⁸⁴

Druhý rozhovor s narátorkou JM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023 ²⁸⁵

Tamtéž

²⁸⁶ Tamtéž

²⁸⁷ Tamtéž

²⁸⁸ Tamtéž

²⁸⁹ Tamtéž

²⁹⁰ Tamtéž

²⁹¹ Tamtéž

²⁹² Tamtéž

²⁹³ Druhý rozhovor s narátorkou JM vedla Monika Mašatová dne 12. 03. 2023

ZÁVĚR

Práce je věnována základní vojenské službě a její reflexi z pohledu absolventů základní služby mezi roky 1960 a 1992 a jejich blízkého okolí. Základní vojenská služba byla vnímána jako běžná součást dospívání v životě mužů, jakýsi milník, kterým si každý z nich musel projít. Ve společnosti se jednalo o fenomén, který byl vnímán poněkud rozporuplně a spíše negativně. Jednalo se o těžké období, a to jak pro absolventy základní vojenské služby, tak pro jejich blízké okolí. V práci jsem se rozhodla věnovat prostor blízkému okolí vojáků z toho důvodu, že je podle mého názoru, pro správné pochopení celého fenoménu, jejich reflexe tohoto období stejně důležitá, jako samotné vzpomínání vojáků.

Cílem předchozí analýzy bylo na vybraných tématech přiblížit celkový koncept ZVS z perspektiv dvou odlišných skupin a tím docílit lepšího porozumění tohoto dnes již neexistujícího fenoménu. Práce se zaměřuje na popis období před odvodem, dobu pobytu ve vojenské službě i návrat do civilu, a to z perspektiv obou skupin. Poznatky byly získány díky rozhovorům vedených podle pravidel orální historie. Rozhovory byly pořizeny s celkem sedmi narátory, konkrétně se čtyřmi vojáky a třemi blízkými osobami. Rozdílný věk narátorů a jejich životní příběhy z různých období umožnily nastínit proměnu tohoto institutu v čase. Rozhovory byly zároveň doplněny informacemi z literatury pro upřesnění celého kontextu.

V první části se práce soustředí především na popis celého procesu vedení výzkumu, jsou zde zmíněny i další prameny, které byly pro můj výzkum užitečné a svými informacemi doplňují a ucelují celou práci. Druhá část práce je věnována analýze a interpretaci získaných poznatků z rozhovorů s narátory. Při jakékoliv snaze o analýzu a interpretaci nelze opomenout, že může docházet k určitému zkreslení informací, které může vzniknout při individuálním vzpomínání narátorů z retrospektivy. Vliv na odpovědi narátorů může mít i současný dobový referenční rámec či individuální životní situace.

Charakteristickým rysem v rozhovorech s absolventy základní vojenské služby byl negativní náhled na celý fenomén a brannou povinnost. Jednalo se o psychicky i fyzicky náročné období, které bylo provázáno pevně organizovaným denním režimem, hierarchií mezi vojáky a šikanou. Dalším charakteristickým rysem vyskytujícím se v rozhovorech byl vulgární jazyk, který byl užíván všemi generacemi narátorů při vzpomínání na běžné denní okolnosti vyskytující se během vojenské služby. Negativní pohled na celý fenomén byl charakteristický i v rozhovorech s blízkými osobami.

Rozhovor s narátorem, který absolvoval střední vojenskou školu a byl dalších 11 let vojákem z povolání, umožňuje nastínit možné rozdíly v denním režimu jednotlivých vojáků. Rozdíl v režimu budoucích vojáků a vojáků základní služby je především ve vyšší profesionalitě na straně budoucích

vojáků z povolání, kde byl kladen větší důraz na jednotlivé denní povinnosti a znalost potřebných dovedností. Objevily se i rozdíly ve vztazích mezi jednotlivými vojáky, vnitřní hierarchii a podobě případné šikany.

Všichni narátoři ze skupiny absolventů, se shodli na tom, že během svého pobytu ve službě vnímali odraz politické moci i náladu ve společnosti. Narátoři, kteří sloužili během komunistického režimu, pocítovali větší důraz na pevný režim, pravidla a ideologii, zatímco narátoři, kteří zažili dobu po Sametové revoluci, pocítovali určité uvolnění celého režimu a pravidel.

Při vzpomínání všech narátorů byla vyzdvihována náročnost celého období, těžké snášení odloučení a celková nesmyslnost daného fenoménu. Velkým překvapením proto byly odpovědi na otázky, jak nyní vnímají zrušení základní vojenské služby a zda jsou toho názoru, že by se daná služba měla obnovit či nikoliv. Všichni narátoři i narátorky se shodli na tom, že by bylo vhodné ZVS obnovit, jelikož teď zpětně po jejím zrušení více vnímají její význam, uvědomili si i její plusy a vklad do života, k tomu zmiňovali i kritiku mladé generace. Narátoři i narátorky jsou toho názoru, že by dnešní generace určitý pevný režim potřebovala. Dle nich by se měla obnovit, ale na zkrácenou dobu, všichni se totiž shodli na tom, že dva roky jsou příliš. Rozmezí, které narátoři a narátorky navrhly, se pohybovalo mezi třemi až šesti měsíci. Jsou toho názoru, že je to ideální délka, ve které by si dnešní generace přiučila a navykla určitému režimu, ale zároveň ne tak dlouhá, aby jedinci přišli o tak dlouhý úsek svého života. Následně mě zajímalo, zda tento názor zastávají již delší dobu nebo svůj pohled na situaci změnili vlivem nedávných válečných událostí. Mimo narátorku MM, která by donedávna o obnově ZVS ani nepřemýšlela, mají názor na obnovu ostatní narátoři a narátorky již delší dobu. Narátor LK o něm dokonce mluvil v souvislosti s jeho dvěma syny, jelikož by ocenil, aby měli možnost ZVS zažít, jako ideální délku navrhl pět měsíců, tedy stejnou jako měl on sám jako pětimetr.

Výsledky tohoto výzkumu se víceméně shodují s výzkumem Hlaváčka et al. z kolektivní monografie, která sloužila jako inspirace mého výzkumu. Věřím, že se mi podařilo přiblížit celý koncept základní vojenské služby, konkrétně období před odvodem, dobu pobytu, návrat do civilu, a to z pohledu několika generací a za různých politických režimů z perspektiv obou zkoumaných skupin. Zároveň se má práce dotýká velmi aktuálního tématu, který v současné době rezonuje celým světem.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Orálně-historické rozhovory

První rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 19. 04. 2022

Druhý rozhovor s narátorem MM vedla Monika Mašatová, dne 11. 05. 2022

První rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 03. 02. 2023

Druhý rozhovor s narátorem LK vedla Monika Mašatová, dne 11. 02. 2023

První rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 02. 03. 2023

Druhý rozhovor s narátorem PM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

První rozhovor s narátorkou JM vedla Monika Mašatová, dne 02. 03. 2023

Druhý rozhovor s narátorkou JM vedla Monika Mašatová, dne 12. 03. 2023

První rozhovor s narátorkou MM vedla Monika Mašatová, dne 14. 03. 2023

Druhý rozhovor s narátorkou MM vedla Monika Mašatová, dne 25. 03. 2023

První rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 06. 04. 2023

Druhý rozhovor s narátorem JB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

První rozhovor s narátorkou EB vedla Monika Mašatová, dne 06. 04. 2023

Druhý rozhovor s narátorkou EB vedla Monika Mašatová, dne 10. 04. 2023

Všechny rozhovory jsou uloženy v soukromém archivu autorky práce.

Literatura

Altman, Karel: „Kult čísla“ jako determinanta sociálního statusu i každodennosti příslušníků základní vojenské služby v období tzv. normalizace. *Národopisný věstník*, č. 2 (2020), s. 44-70.

Hlaváček, Jiří: Vojna stejná a přece jiná. Narativní (re)konstrukce základní vojenské služby po roce 1968 v multigenerační perspektivě. *Národopisný věstník*, č. 2 (2020), s. 5-26.

Hlaváček, Jiří (ed.): *Mezi pakárnou a službou vlasti: Základní vojenská služba (1968-2004) v aktéřské reflexi*. Praha, Academia, 2021.

Hlaváček, Jiří: *Vzestup a pád ČSLA? Vojenská profese v kolektivní paměti důstojnického sboru (1960-1970)*. Dizertační práce. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, Doktorský obor Integrální stadium člověka – Obecná antropologie, 2019.

Komárek, Jaroslav: Úskalí profesionalizace Armády České republiky. *Vojenské rozhledy*, č. 4 (2014): s. 75-87.

Tomek, Prokop: Vytváření branného národa v Československu. Jednotný systém branné výchovy obyvatelstva v letech 1971–1989. *Securitas imperii*, č. 1 (2017), s. 202-223.

Vaněk, Miroslav – Mücke Pavel.: *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (třetí vydání). Praha, Karolinum, 2022.

Veselovská, Eliška: *Základní vojenská služba v letech 1945-2003 ve vzpomínkách pamětníků. Magisterská práce*. Brno, Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2011.

Votruba, Adam: Kultura vojáků základní služby. In: Janeček, Petr (ed.): *Folklor atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti*. Praha, Národní muzeum – FHS UK, 2011, s. 39-64.

Wohlmuth, Petr: Konflikt dvojí vojenské loajality ve zkušenosti základní vojenské služby a pozdějších militárních aktivit. *Národopisný věstník*, č. 2 (2020), s. 27-43.

Zákl-I-3, Kázeňský řád československé branné moci (1950). VÚA-VHA, f. Sbírk. čs. vojenských předpisů po roce 1945, inv. j. 5974, kart. 387.

Zákonné normy

Zákon č. 110/2019 Sb., Zákon o zpracování osobních údajů.

Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, Neplnění odvodní povinnosti.

Zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, Trestné činy proti brannosti.

Zákon č. 209/1949 Sb., Vládní nařízení, jimiž se provádí branný zákon. Propuštění ze základní (náhradní) služby.

Zákon č. 76/1959 Sb., trestní zákon, Zákon o některých služebních poměrech vojáků.

Zákon č. 76/1959 Sb., Zákon o některých služebních poměrech vojáků.

Zákon č. 89/2012 Sb., Zákon občanský zákoník.

Elektronické zdroje

Československá lidová armáda: O ZVS. Dostupné z:

<http://www.csla.cz/vojenskasluzba/vzs/index.htm> (cit. 19. 05. 2023)

Československá lidová armáda: slovníček základníka. Dostupné z:

<http://www.csla.cz/vojenskasluzba/vzs/slovnicek.htm> (cit. 19. 05. 2023)

Československá lidová armáda: vojenská služba. Dostupné z: <http://www.csla.cz/index.htm> (cit. 19.05.2023)

Definice civilní služby. Dostupné z: <https://mocr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/vojna-nebyla-kojna--ale-slo-ji-prezit--hlavne-praci-87266/> (cit. 02. 06. 2023)

Etický kodex České asociace orální historie. Dostupné z: http://www.coha.cz/wp-content/uploads/2018/05/Etický_kodex-COHA_2018.pdf

Informovaný souhlas ke zpracování a zpřístupnění osobních údajů. Dostupné z:

<http://www.coha.cz/wp->

[content/uploads/2019/09/Informovany_souhlas_obecne_vzor_2019_GDPR.pdf](http://www.coha.cz/wp-content/uploads/2019/09/Informovany_souhlas_obecne_vzor_2019_GDPR.pdf)

Stručný přehled základní vojenské služby v českých zemích. Dostupné z:

<https://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3895> (cit. 18. 05. 2023)

Všechny výstupy grantu *Armáda jako nástroj socializace: reflexe fenoménu základní vojenské služby v českých zemích (1968-2004)*. Dostupné z:

<https://www.isvavai.cz/cep?s=jednoduchevyhledavani&ss=detail&n=0&h=GA19-19311S>